

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

XIII. ÉVFOLYAM.

1898. május.

V. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Zichy Antal.

A magyar közművelődésnek nagy halottja van. Zichy Antalban egyik kiválóbb tudósunkat, írókat és kulturpolitikuskunkat veszítettük el.

Egész életét egy nemes eszmének áldozta: a nemzet minden rétegét átható művelődésnek. Szorgalmas és hasznos művelője volt a tudományoknak, de lelkes munkása a népnevelésnek. Jótékony maece-nása a magyar tudósoknak, de sérényen fáradozott a néptanításág anyagi és erkölcsi előmenetelén is.

Történelmileg nevezetes működést fejtett ki 1868-ban a népokta-tási törvények megalkotása körül. Mint az Eötvös József által benyúj-tott törvényjavaslat előzetes tárgyalására kiküldött huszonötös bizottság jegyzője, majd később a képviselőházban a javaslat előadója, fényes sikerrel oldotta meg nehéz és kényes feladatát. A felekezeti és nem-zetiségi ellentétek kiegyenlítésében, a féltékenység eloszlatásában neki oroszlánrész jutott. Az ő bölcs tapintata s éjjelt-nappalt egygyé tevő munkássága nélkül első népoktatási törvényünk aligha került volna ki győzedelmesen a bizottsági és képviselőházi harczok tüzeiből.

Zichy Antal kiváló részt vett a népoktatási törvények végrehajtá-sában is. Mint Budapest első tanfelügyelője, szerencsés tapintattal küzdött meg azokkal a nehézségekkel, a melyekkel a fővárosi nép-oktatás átalakítása és a fővárosban alakult tanítóképző-intézetek szer-vezése járt.

Zichy Antalt jellemezte az eszmékre való törekvés s a magasabb szempontok előtt való hódolat. Ebből a nemes tulajdonából, a melylyel mély tudomány és lankadatlan munkásság párosult, származott az a bő áldás, a mely az ő élete nyomán fakad a magyar kulturára.

A mikor mi, tanítóképző-tanárok, a magyar népoktatás fundamen-tomát ássuk s éppen egy kulturális fontosságú mű, az új népoktatási törvények megalkotásán fáradozunk, gondoljunk kegyeletos emlékezettel és honfíúi hálával az első törvények egyik dicsó alapítójára, Zichy Antalra. Az ő nemes szelleme éljen és maradjon közöttünk!

A tanítóképzés szervezete.

— A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának javaslata. —

A jelen tervezet magában foglalja a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának határozatait a tanítóképzés újja szervezéséről, a melyeket a választmány mint javaslatokat terjeszt az egyessületi közgyűlés elé.

Ez a tervezet kiterjed mindazon főbb intézkedésekre, a melyek általában a tanítóképzés reformálásakor fogyanatosítandók; ezért a választmány nem is alkalmazkodott szigorúan azon korlátokhoz, a melyeket valamely törvény szerkesztésénél szem előtt szoktak tartani. Mindazáltal, tekintettel arra, hogy e munkát készítésére a népoktatási törvények tervezett módosítása szolgáltatott közvetlen alkalmat, a választmány, már azért is, hogy ez az új népoktatási törvények megalkotásánál esetleg jól felhasználható legyen, a törvények szokásos tételes szerkezetét választotta mintául.

A választmány épen azért, mert cél gyanánt egy törvény megalkotása lebegett szeme előtt, a tételek megállapításánál figyelemmel volt a gyakorlati szempontokra s a tervezetben általában oly intézkedéseket kívánt megjelölni, a melyeknek keresztülvitelét nagyobb gyakorlati nehézségek nem akadályozzák. Nem tekinthető kivételnek ez alól a *fegyelmi eljárás* című fejezet sem, a melyben megjelölt kívánalmak szintén könnyen megvalósíthatók lesznek, ha a tanítók és tanárok fegyelmi ügyei országos rendezés alá kerülnek.

Épen azért, mert e tételek a fejlődésnek közeli fokozatát és korántsem végcélját kívánják megjelölni, a választmány azokat a javaslatokat, a melyek ma még csak óhajoknak tekinthetők, de a fokozatos fejlesztés munkájában szem előtt tartandók, a tételektől elválasztva, külön *megjegyzés*-ekbe foglalta. Ezek az óhajok a közoktatási kormányhoz felterjesztendő tervezetnek csak indokolásában fognak helyet foglalhatni.

Megjegyzendő végre, hogy a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus tanítóképzési osztályának határozatai a választmánynak 1896. november 16-án hozott határozata szerint (L. a M. Tanítóképző XI. évfolyamának 409. lapján a 6. pontot) érdemileg változatlanul, illetőleg csak oly alaki módosításokkal kerültek a jelen tervezetbe, a melyek ennek helyes berendezése érdekében szükségeseknek mutatkoztak.

A tervezetben a fejezetek sorrendje a következő:

- I. A tanító- és tanítónőképző-intézetek felállítása és elhelyezése.
- II. Felvétel.
- III. Tanulmányi ügyek.
- IV. Tanári testület és igazgatás.
- V. Fizetés- és nyugdíjügyek.
- VI. Fegyelmi ügyek.
- VII. Elemi iskolai tanítók és tanítónők képesítése.
- VIII. Elemi iskolai tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárok képzése és képesítése.
- IX. Tanítóképzők felügyelete.

I. Tanító- és tanítónőképző-intézetek felállítása és elhelyezése.

— A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus határozatai. —

1. §. Tanító- és tanítónőképző-intézetek felállítása és fentartása az államnak joga és kötelessége.

2. §. Az állam ily intézetek felállítására engedélyt, fentartására pedig segélyt adhat községeknek, felekezeteknek, társulatoknak és egyeseknek; de ezt az engedélyt, illetőleg segélyt meg is vonhatja tőlük.

3. §. A felállítási engedély, illetőleg fentartási segély, akkor adható meg, ha a képző országos szempontból szükséges és a törvényes követelményeknek minden tekintetben képes eleget tenni; az engedély, esetleg segély, akkor vonandó el, ha a képző országos szempontból felesleges, a törvényes követelményeknek nem képes eleget tenni, avagy működése államellenes irányt vett. Az állam által adott segély fejében és annak arányában a kormánynak befolyás biztosítandó az illető intézetek vezetésére és kormányzására; ezeknek feltételei törvény által állapítandók meg és esetről-esetre szerződésileg biztosítandók.

4. §. Az állam kötelessége a szükséghez képest kellő számú tanítóképző felállításáról és fentartásáról gondoskodni.

5. §. A tanító-, tanítónő- és óvónőképző-intézetek az ország területére arányosan megosztva állítandók fel, illetőleg tartandók fenn.

6. §. Tanító-, tanítónő- és óvónőképzők csak oly városokban állíthatók fel, illetőleg tartandók fenn, a hol magyar nyelvű és érzelmű társadalom van és a mely városok a képző vidékének közművelődési középpontjai.

A már felállított képzők elhelyezése ezen elvek alapján módosítandó.

7. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium a képzők építésére és felszerelésére vonatkozólag mintaterveket és szabályzatot dolgoztatson ki; ezek az összes magyarországi képzők építésénél és felszerelésénél szem előtt tartandók.

8. §. Az óvónőképző-intézetek felállítása, segélyezése és elhelyezése ugyanazon elvek és intézkedések alapján történik, mint a tanító- és tanítónőképző-intézeteké.

II. Felvétel.

9. §. Bármily jellegű tanító- és tanítónőképző-intézetbe felvehető az, a ki 14. életévét betöltötte, de a 20-ikat meg nem haladta s a közép-, polgári- vagy felsőbb leányiskola legalább 4 alsó évfolyamának

vagy a teljes felső népiskolának kielégítő eredménnyel való elvégzését bizonyítja; továbbá, ha egészséges és ép testi szervezetű, ép érzékű, kifogástalan előéletű s magyarul tud.

10. §. Az összes bármily jellegű elemi iskolai tanító- és tanítónőképző-intézetekbe a felvétel nyilvános pályázat útján történik.

11. §. Az oly felvett növendékek eltávolítására nézve, a kik vagy a magyar nyelvi készség, vagy testi épség, vagy a zenei hallás fogyatékosága miatt a tanítói pályára alkalmatlanoknak mutatkoznak, a tanári testületek a felettes hatóságnak (állami intézeteknél a főigazgatónak) javaslatot tesznek.

12. §. A felvételt a tanári testület meghallgatásával az igazgató-tanár intézi. A felvételt jóváhagyja a felettes hatóság (az állami intézeteknél a főigazgató.)

13. §. A tanító- és tanítónőképző-intézetek felső évfolyamaiba a más tanintézetekből való átlépés módozatait a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletileg állapítja meg.

Megjegyzés. A választmány e törvényes intézkedések által nem kívánja kizárni annak lehetőségét, hogy egyes helyeken, a fővárosban vagy más nagyobb városokban, a hol a viszonyok megengedik, oly tanító- és tanítónőképző-intézetek állíttassanak fel, a melyek növendékeiket a közép- és polgári iskolák, illetőleg a felsőbb leányiskolák 6 osztályaiból, azok sikeres elvégzése alapján veszik fel. Sőt a választmány ily képzők felállítását kívánatosnak is tartja a tanítóképzés színvonalának emelése és szakszerű irányban való fejlesztése szempontjából. Ezen képzők három évfolyamúak lehetnének, külön tantervvel és szervezettel.

III. Tanulmányi ügyek.

14. §. A tanító- és tanítónőképző-intézetek négy évfolyamúak és más iskoláktól függetlenek.

15. §. Az oktatás kiterjed mind az általános, mind a szakműveltséget nyújtó tantárgyakra, ú. m. a következőkre:

- a) hit- és erkölcsstan,
- b) neveléstani tárgyak,
- c) tanítási gyakorlatok,
- d) magyar nyelv és irodalom,
- e) német nyelv,
- f) hazai és egyetemes történelem,
- g) hazai alkotmánytan,
- h) mennyiségtan (szám- és mérés tan),
- i) földrajz,
- k) természetrajz és kémia,

- l) természettan,
- m) ének és zene,
- n) szépírás és rajz,
- o) testgyakorlat,
- p) gazdaságtan és gazdasági gyakorlatok,
- r) kézimunka.

A német nyelven kívül tanítható még egy más hazai nyelv.

A kötelező tantárgyak tanulása alól állandóan senki sem menthető fel.

16. §. A hazai összes tanító- és tanítónőképző-intézetek oktatási nyelve általában a *magyar*; de az illető fentartó hatóság felterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter megengedheti, hogy a hittant, az anyanyelvet és annak irodalmát valamely más hazai nyelven tanítsák.

17. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az összes tanító- és tanítónőképző-intézetek számára kötelező tantervet ad ki. A nem állami képzők fentartói a saját körülményeik követelte és kellően megokolt eltérésekkel, de a miniszteri tanterv alapján külön tantervet is adhatnak ki, a melyet azonban csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyása után léptethetnek életbe.

Az állami képzők tanári testületei is eszközölhetnek a miniszter beleegyezésével a hivatalos tanterven a helyi körülmények szerint módosításokat.

18. §. A tanító- és tanítónőképző-intézetekben csupán a vallás- és közoktatási miniszter által engedélyezett tanító- és vezérkönyvek, térképek használhatók.

19. §. Minden tanító- és tanítónőképző-intézet a tanítónövendékek gyakorlati kiképzése végett az intézettel szerves kapcsolatban álló hat osztályú elemi gyakorló-iskolával látandó el, a melynek legalább két tanterme és két tanítója legyen.

Némely tanítónőképző-intézet mellé minta-kisdedóvó is állítandó és kisdedóvónő alkalmazandó oly czélból, hogy ott kisdedóvónőket is ki lehessen képezni. E képzők tanterve azonban nem térhet el a többi tanítónőképző-intézetek tantervétől.

20. §. A tanító- és tanítónőképző-intézetek gazdasági gyakorlatok teljesíthetése végett kerti vagy mezei mintagazdasággal, a kézimunka oktatása végett pedig műhelylyel szerelendők fel.

21. §. A tanító- és tanítónőképző-intézetek a köztartásra és benlakásra alkalmas helyiségekkel láthatók el, a melyek azonban az iskolai helyiségektől lehetőleg elkülönítendőek.

22. §. A nem felekezeti intézeteknél a hit- és erkölcsstan tanítása iránt minden felekezethez tartozó tanulókat illetőleg külön, úgy szintén

a felekezeti intézeteknél is más felekezetekhez tartozó tanulókra vonatkozólag saját egyházi hatóságuk intézkedik; a tanítást a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelentett s általa elfogadott hitoktató teljesíti.

A miniszter a bejelentett hitoktató elfogadását csak erkölcsi vagy állami szempontból tagadhatja meg.

23. §. A tanári testület a növendékeket minden iskolai év végén a tantárgyakban elért eredményből, a magaviseletből és szorgalomból egyenkint osztályozza s nekik iskolai bizonyítványt állít ki.

Minden isk. év végén azokkal a növendékekkel, a kiket a tanári testület e célból megjelöl, osztályvizsgálat tartatik.

24. §. Ugyanazon intézet egyik osztályából a következő magasabbra csak az léphet át, a ki a tantárgyak mindenikéből legalább elégséges osztályzatot nyert.

A tanári testület az oly tanítónövendéknek, a ki legfőljebb két tantárgyból nyert elégtelen osztályzatot, megengedheti a javító vizsgálatot. A ki három tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az a tanári testület javaslata alapján, a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedelméből és csak rendkívüli esetben bocsátható javító vizsgálatra

25. §. A javító- és pótló vizsgálat rendszerint ugyanazon intézetnél tehető le, a melyben a növendék tanult, illetőleg az elégtelen jegyet kapta. Indokolt esetben a vallás- és közoktatási miniszter megengedheti, hogy ezen vizsgálatok más intézetben tétessenek le.

26. §. Egyik intézetből a másikba való átlépés rendszerint csak a tanév kezdetén történhetik. Különösen indokolt esetben megengedheti a vallás- és közoktatásügyi miniszter, hogy valamely tanítónövendék a tanév folyamán is átléphessen egy másik intézetbe.

27. §. Magántanulók iskolai bizonyítványaik alapján és jó erkölcsi magukviselete kimutatása mellett, valamely tanító- vagy tanítónőképző-intézet tanári testületének javaslatára, a kerületi főigazgatótól engedélyt kaphatnak az illető intézetben osztályvizsgálat letételére.

A magántanulók az osztályvizsgálatért a miniszter által rendeltileg megállapítandó s a tanári testület tagjai között kiosztandó vizsgálati díjat tartoznak fizetni.

A magántanulók sem az osztályvizsgálatok kiállása, sem a vizsgálati díjak fizetése alól fel nem menthetők.

28. §. Egy isk. év alatt csak egy osztály végezhető.

Oly magántanulók azonban, a kik előre haladott korúak s a megelőző iskolai évről legalább jeles iskolai bizonyítványt tudnak felmutatni, a tanári testület s a főigazgató javaslata alapján a vallás- és közoktatásügyi minisztertől engedélyt nyerhetnek arra, hogy egy év alatt legfeljebb két osztályból tegyenek osztályvizsgálatot.

29. §. Az iskolai év a vizsgálatok beleszámításával szeptember 1-től június végéig tart.

Az iskolai évet ünnepséggel kell megnyitni és bezárni. A tanév folyamán hazafias ünnepek tartandók.

30. §. A növendék fegyelmi úton kizáratható és pedig:

a) csupán azon intézetből, a melyben tanult,

b) az összes hazai tanintézetekből.

Az a) alatti esetben a tanári kar határozatát a kerületi főigazgató hagyja jóvá; a b) alatti esetben a határozat a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztendő, a ki, jóváhagyás esetén, annak közzététele és szigorú megtartása iránt intézkedik.

Egyébiránt a fegyelmi eljárást az összes intézetekre kötelezőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletileg állapítja meg. Az egyes intézetek tanári testületei pedig a miniszter által kiadott fegyelmi eljárás alapján, az intézet különös viszonyaira alkalmazott részletes fegyelmi és rendtartási szabályokat készítenek, a melyek jóváhagyás végett a miniszternek bemutatandók.

IV. Tanári testület és igazgatás.

31. §. Minden tanító- és tanítónőképző-intézetben az igazgató-tanáron és a gyakorló-iskolai tanítókon kívül legalább 7 rendes tanár (tanítónő) alkalmazandó.

Az igazgató-tanár, a rendes tanárok, a gyakorló-iskolai tanítók, tanítónők, az óvónő, a tanári testületnek tanácskozási és szavazati joggal felruházott rendes tagjai. A hitoktatóknak a saját felekezetükhöz tartozó növendékek tanulmányi és fegyelmi ügyeiben szavazati, a többi ügyekben csak tanácskozási joguk van.

32. §. Rendes tanároknak csak oly feddhetetlen előéletű magyar honpolgárok alkalmazhatók, a kik erre a törvényszerű tanítóképző-tanári (tanítónői) képesítést megszerezték. A tanár (tanítónő) csak azon tudományszakok ellátására kötelezhető, a melyekre képesítve van.

Igazgatóknak csak működő rendes tanárok alkalmazhatók.

Gyakorló-iskolai tanítónak (tanítónőnek) az alkalmazható, a kinek elemi iskolai oklevele, öt évi elemi iskolai gyakorlata és a paedagógiából és segédtudományaiból tanítóképző tanári képesítése van.

Okleveles tanárok, tanítónők legfeljebb három évi ideiglenes alkalmazás után, ha kötelességeiknek teljesen megfelelnek, rendes tanárokká, tanítónőkké léptetendők elé. Az ideiglenes minőségben eltöltött évek a szolgálati időbe beszámíttatnak.

33. §. A tanító- és tanítónőképző-intézetek tanárai, tanítói, tanítónői életfogytiglan alkalmaztatnak.

A szerzetesrendek által fentartott tanítónőképző-intézetekben a szerzetes tanítónők alkalmazása úgy történik, miként a többi tanítóképzőkben; de szolgálati viszonyaikra nézve az eddigi gyakorlat fentartandó.

34. §. Az állam által fentartott tanító-, tanítónőképző-intézetek igazgató-tanárait, tanárait, tanítónőit és gyakorló-iskolai tanítóit, óvónőit nyilvános pályázat után az illető tanári testület hármaskijelölése alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki.

A nem állami jellegű képzőintézetek tanárait, tanítóit, tanítónőit és igazgatóit a fentartó hatóság nevezi ki vagy választja meg. A ki-nevezés, illetőleg a választás a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelentendő.

35. §. Bármely tanító- vagy tanítónőképző-intézetben az igazgató-tanár hetenkint legfeljebb 10, a rendes tanár 18, az oly tanár vagy tanítónő, a ki az internatus, gazdaság vagy az igazgatósági iroda vezetésében részt vesz, legfeljebb 12 tanórára, a gyakorló-iskolai tanító pedig az érvényes népiskolai tantervnek megfelelő heti tanórára kötelezhető; ha valaki ennél többet tanítana, méltányos külön díjazásban részesítendő.

36. §. A tanári testületnek a kari gyűlések útján gyakorolt jogai és kötelességei:

a) megállapítja a növendékek tanítására és nevelésére vonatkozó eljárásokat és intézkedik a hozzá utalt rendeletek és határozatok végrehajtása ügyében;

b) kijelöli az intézetben használandó tankönyveket;

c) felosztja a tantárgyakat és elkészíti az óratervet;

d) gondoskodik az intézet szertárainak és könyvtárának gondozásáról, kiegészítéséről;

e) kijelöli azon tagjait, a kik szükség esetén az internatusi és gazdasági ügyek közvetlen vezetésével megbízandók;

f) elkészíti az intézet évi költségvetési javaslatát;

g) intézkedik az ifjúsági körök vezetéséről;

h) javaslatokat készít a segélyek, ösztöndíjak kiosztására nézve és oda ítéli a jutalmakat.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter közvetlen vezetése alatt álló tanító- és tanítónőképző-intézetek testületei a b), c), e), f) és h) pontokra vonatkozó határozataikat a tanítóképző-intézeti főigazgatónak bejelentik. A többi képzők testületeinek ez ügyekre vonatkozó eljárásai a «felügyelet» című fejezetben szabályoztatnak.

37. §. A tanári testület egyes tagjainak kötelessége az ifjúság nevelését és oktatását illető összes teendőkben a törvények, rendeletek, hatóságok és a tanári testületek által megszabott módon részt venni. A tanárok a kiszabott körben végzett teendőikért közvetlenül az igazgatónak felelősek.

38. §. A tanári testület elnöke és működésének közvetlen ellenőrzője az igazgató-tanár s mint ilyen:

a) gondoskodik az intézetre vonatkozó törvények és hatósági rendeletek végrehajtásáról;

b) a testület gyűlésein elnököl s a hozott határozatok végrehajtásáról intézkedik; illetőleg az ezek végrehajtásával megbízott tanárokat ellenőrzi;

c) a halaszthatatlan ügyekben intézkedik;

d) az irodai és gazdasági ügyeket vezeti;

e) az évi záró-számadásokat és jelentéseket elkészíti s ezeket felterjesztés előtt a tanári testületnek bemutatja;

f) képviseli az intézetet a hatóságokkal és a közönséggel szemben.

39. §. Az igazgató-tanárok és tanárok vármegyei, városi, községi és egyházi képviselők (bizottsági tagok) lehetnek, de rendes fizetéssel járó hivatalt vagy alkalmazást el nem vállalhatnak.

40. §. A tanárok állomásaikról nem helyezhetők el. Kivétel történhetik:

a) ha a tanár (tanító, tanítónő) fegyelmi vétséget követ el;

b) ha az illető fontos okok alapján maga kéri elhelyeztetését;

c) ha az elhelyezést állami érdekek teszik szükségessé.

41. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az állami tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárok, tanítók, tanítónők, igazgató-tanárok szolgálati viszonyait külön rendeletben részletesen szabályozza.

Megjegyzés. Abból a célból, hogy az intézetek tanáraiban a testületi szellem fejlődjék, az érdeklődés az intézet ügyei iránt bensőbbé váljék és a testület tagjaiban a kölcsönös bizalom biztosíttassék, szükségesnek látja a választmány, hogy a tanári testületek szervezete önkormányzati irányban fejlődjék. E tekintetben jelenleg többet megvalósíthatónak, az alkalmazásban célszerűnek nem hisz a választmány, mint a mennyi e javaslatokban foglaltatik. Azonban felmerült a választmányban az a nézet, hogy a jelzett szempontból az igazgatói állás természetének, a mely nem az államhatalom, hanem az intézeti és testületi érdekek kifelé való képviselésében áll, az felelne meg leginkább, ha a megbízatás nem a fenhatóságtól, hanem a testülettől magától származnék. A választmány ajánlja, hogy ez a nézet kifejezést nyerjen a törvénytervezet indokolásában.

V. Fizetés- és nyugdíjügy.

42. §. Az állami tanító- és tanítónőképző-intézeti igazgató tanárok, tanárok, tanítók, tanítónők fizetéséről az 1893 : IV. t.-cz. intézkedik.

Az 1893 : IV. t.-cz. 3. §-a b) pontjának intézkedései körébe a tanító- és tanítónőképző-intézeti igazgatók is bevonandók. E szerint az igazgatók a VIII. fizetési osztálynak csak a két magasabb fokozatába sorolhatók.

A zene- és rajztanárok, tornatanárok, a gyakorló-iskolai tanítók rendes tanárokkul tekintendők s így rendes tanári fizetésben részesülnek.

A tanítónőképző-intézeti rendes tanítónők a rendes tanárokkal egyenlő fizetést élveznek s az 1893 : IV. t.-cz. 3. §. b) pontjában megjelölt módon, a rendes tanárokkal együtt osztatnak be fizetési osztályokba.

Ezeknél fogva az 1893 : IV. t.-cz. A) mellékletén a vallás- és közoktatásügyi minisztérium czíme alatt feltüntetett beosztás azon intézkedései, a melyek szerint a véglegesen alkalmazott tanítóképző-intézeti zenetanárok, segédtanárok, tanítónők a X. fizetési osztályba, a segéd-tanítónők, gyakorló-iskolai tanítók és más tanítóképző-intézeti tanítók a XI. fizetési osztályban foglalnak helyet, hatályon kívül helyeztetik.

43. §. A véglegesen alkalmazott állami tanítóképző-tanárok, igazgató-tanárok, tanítónők, gyakorló-iskolai tanítók öt évenként 200 forint korpótlékban részesítendők.

A Budapesten és nagyobb városokban működő tanárok, igazgató-tanárok, tanítónők, gyakorló-iskolai tanítók helyi pótlékot kapnak. E helyi pótlékok előléptetés esetén is megmaradnak.

44. §. A felekezeti, községi és magánjellegű tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárok, igazgató-tanárok, tanítónők, gyakorló-iskolai tanítók (mintaóvók) fentartóiktól az állam által fentartott intézetek alkalmazottaival egyenlő javadalmazásban részesülnek. A rendes tanár, tanítónő, tanító fizetése e szerint 1200 frtnál kevesebb nem lehet.

45. §. Az állam által fentartott tanító-, tanítónőképző-intézetek tanárai, igazgató-tanárai, tanítónői, gyakorló-iskolai tanítói és mintaóvói az 1885 : XI. t.-cz. szabályai szerint nyugdíjaztatnak; a nem állami tanító-, tanítónőképző-intézetek tanárai, igazgató-tanárai, tanítónői, gyakorló-iskolai tanítói és mintaóvói pedig az 1894 : XXVII. t.-cz. szerint létesített országos tanári nyugdíjintézetbe vétetnek fel s ezen t.-cz. szabályai szerint nyugdíjaztatnak.

Ennélfogva az 1891 : XLIII. t.-cz. 1. §-ának azon intézkedése, hogy «a nyugdíjra jogosítottak közé felvétetnek még a tanítóképző-intézeteknél alkalmazott gyakorló-iskolai tanítók és tanítónők» — hatályon kívül helyeztetik.

46. §. Az állami, községi és felekezeti kisdiedóvóképző-intézeti igazgatók, tanárok, tanítók, tanítónők és mintaóvók javadalmazása a tanítóképző-intézeti tanárok, igazgatók, tanítók, tanítónők és mintaóvók fizetésével mindenben megegyezik.

Megjegyzés. Habár a válaszmány a jelen javaslatokban a tanítóképző-tanárok fizetésének rendezésénél az 1893 : IV. t.-cz. intézkedéseit vette alapul: mindazáltal kifejezést kíván adni azon elvi álláspontjának, a melyet az 1893 : IV. t.-cz. megalkotása idején is nyilvánított, hogy a tanári működés sajátoságos jellegének megítélése és így anyagi

jutalmazása is más szempontok alá tartozik, mint a közigazgatási és más kormányzati tisztviselőké. Ezért óhajtáná a választmány, hogy a tanárok javadalmazását az állami tisztviselők számára alkotott törvénytől külön, önálló törvényben szabályozzák.

VI. Tanárok fegyelmi ügye.

47. §. Az állami, községi, felekezeti és magán tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárok, igazgató-tanárok, tanítók, tanítónők ellen fegyelmi eljárásnak van helye:

a) ha az illető megsérti vagy hanyagul teljesíti a törvényben és rendeletekben kiszabott köteleességét.

b) ha botrányt okozó erkölcstelen életet él, vagy olynemű kihágást követ el, a mi által az állásával járó tiszteletre és bizalomra méltatlannak bizonyul;

c) ha államellenes tettet követ el.

48. §. A fegyelmi uton kirótt büntetések:

I. Rendbüntetések, u. m.:

a) intés;

b) pénzbírság 10 frtig.

II. Fegyelmi büntetések, u. m.:

a) megrovás;

b) áthelyezés;

c) pénzbüntetés a fizetés 10⁰/₀-áig;

d) az ötödéves pótlékokra való jog megvonása;

e) a fokozatos előléptetésre való jog megvonása;

f) hivatalvesztés a nyugdíjjogosultság megtartásával;

g) hivatalvesztés és a hivatallal járó összes jogok elvesztése;

ez utóbbi esetben azonban a család nyugdíj-igénye fenmarad.

A rendbüntetéseket a vallás- és közoktatásügyi miniszter; a fegyelmi büntetéseket a rendes fegyelmi eljárás alapján a fegyelmi bíróság szabja ki.

49. §. A tanító- és tanítónőképző-intézeti igazgató-tanárok, tanárok, tanítók, tanítónők fegyelmi ügyeiben első fokon «országos tanítói és tanári fegyelmi bíróság» ítélkezik, a melynek tagjait részint a bírói karból, részint a működő tanárok és tanítók közül a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére Ő Felsége a király nevezi ki.

A tanítóképző-tanárok fegyelmi ügyeiben való ítélkezésnél a bíróságnak legalább egy tagja tanítóképző-tanár.

50. §. A fegyelmi eljárást a vallás- és közoktatásügyi miniszter indítja meg s a fegyelmi-bíróság előtt a vádat megbizottja által képviseli.

A vizsgálatot a fegyelmi-bíróságnak az elnök által kijelölt s a bírói karhoz tartozó tagja teljesíti.

A vizsgálati iratok a vallás- és közoktatásügyi miniszternek felterjesztendők, a ki határoz a vád fentartására vagy eljtésére nézve.

51. §. A fegyelmi-bíróság tárgyalása szóbeli és nyilvános. A vádlott a maga védelmére védőt állíthat.

52. §. A fegyelmi-bíróság ítélete ellen mind a vádló, mind a vádlott fél felebbezéssel élhet.

A fölebbezett fegyelmi ügyekben másodfokúlag és végérvényesen a közigazgatási bíróság dönt.

53. §. A fegyelmi eljárás módozatait részletesen külön törvény állapítja meg.

54. §. A felekezeti tanítóképző-intézetek tanárainak fegyelmi ügye az egyházi főhatóság elé tartozik. Kötelesek azonban az egyházi hatóságok a fegyelmi eljárásra vonatkozó szabályokat, valamint a rajtok eszközölt változtatásokat a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez tudomás végett felterjeszteni.

VII. Elemi iskolai tanítók képesítése.

— A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus határozatai. —

55. §. A tanítóképző-intézetek növendékei a tanítóképző négyéves tanfolyamának bevégezése után, valamint a magán úton készült jelöltek is a most érvényben levő szabályok és feltételek alapján tanítói érettségi vizsgálatot tesznek, a mely kiterjed a tanítóképzőben tanított valamennyi tantárgyra s részint írásbeli, részint szóbeli és gyakorlati.

A tanítói érettségi vizsgálaton a tanfelügyelő, illetőleg a tanítóképzők felügyeletére rendelt kormányközeg elnökle, hitfelekezeti képzőknél ezenkívül az illetékes egyházi kiküldött társelnökle alatt, az intézet tanárai vizsgálnak és osztályoznak.

Az érettségi vizsgálat alapján nyert tanítói érettségi bizonyítvány feljogosít az egyéves önkéntességre, a tanítói állás ideiglenes elfoglalására, a tudom. egyetem bölcsészeti fakultására való beiratkozásra.

56. §. A tanítói hivatal végleges betöltésére csak a tanítóképesítő-vizsgálat alapján nyert tanítói oklevél minősít; ez jogosít fel az orsz. nyugdíjintézetbe való belépésre is.

Tanítóképesítő-vizsgálatra oly jelöltek mehetnek, kik a tanítói érettségi vizsgálat kiállása után legkevesebb két éves tanítói gyakorlatot tudnak bizonyítvánnyal kimutatni, melybe a magántanítás is beszámítható, ha azt nyilvános vizsgálat fejezi be. Ugyanezen feltétel alatt a középiskolai érettségi bizonyítvánnyal bírók is bocsáthatók tanítói képesítő-vizsgálatra, ha a tantárgykülönbözetből pótvizsgálatot tesznek. Az érettségi vizsgálatról számítva négy évnél későbbben senki képesítő-vizsgálatra nem bocsátható s ha valamely jelölt a képesítő-vizsgálatot négy év múlva le nem teszi, tanítói hivatalt tovább nem viselhet.

57. §. A tanítóképesítő-vizsgálatok megtartására a vallás- és közoktatásügyi miniszter külön tanítóképesítő országos bizottságokat rendel, melyeknek tagjait a szaktudósok, a tanfelügyelők, az állami és hitfelekezeti tanítóképző-intézeti igazgatók és a tanárok, valamint a kiváló népiskolai tanítók sorából három-három évre a közoktatási miniszter nevezi ki.

A tanítóképesítő-vizsgálat, a melynek nyelve csakis a magyar lehet, írásbeli, szóbeli és gyakorlati. Tárgyai: nevelés- és oktatástan, a népiskolai tantárgyak részletes módszertana, nevelés-történet, iskolai szervezettan és gyakorlati tanítás.

58. §. A kültöldön elemi iskolai tanítói oklevelet nyert egyének, ha Magyarországon el. iskolai tanítói hivatalt kívánnak elfoglalni, kötelesek előbb valamely tanító- vagy tanítónőképző-intézetben a magyar nyelvből és irodalomból, történelemből, alkotmánytanból és földrajzból tanítói érettségi vizsgálatot s a megszabott feltételek mellett az országos tanítóképesítő vizsgáló-bizottság előtt a vizsgálat összes tárgyaiból tanítóképesítő vizsgálatot tenni.

VIII. Elemi iskolai tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárok és tanítónők képzése és képesítése.

— A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus határozatai. —

59. §. A képzőintézeti tanárok és tanítónők képzése elméleti és gyakorlati.

60. §. Az elméleti képzés az egyetem filozófiai fakultásán történik. E célból az egyetemre bocsáttatnak:

a) Tanítói érettségi vizsgálatot legalább jeles általános osztályzattal tett oly tanítók és tanítójelöltek, kik valamely nyilvános elemi iskolában legalább két évig kiváló sikerrel tanítottak.

b) Polgári isk. oktatásra jeles vagy jó eredménnyel országos vizsgáló-bizottság előtt képesített tanítók és tanítónők.

61. §. Az egyetemi tanfolyam a 2. §. a) pontja szerint beléptekre 4 éves, a b) pontja szerint fölvetekre nézve 2 éves.

Nőhallgatókra nézve ajánlatosabb, ha a b) pont szerint a 2 éves kurzusra lépnek be.

62. §. A gyakorlati képzés e célra kijelölt tanító-, tanítónő- és kisdedóvónőképző-intézetekben történik.

Az állam a tanárok gyakorlati kiképzésére a budai Paedagogiumban és a budapesti VI. ker. áll. felsőbb tanítónőképző-intézetben internátussal egybekötött egy-egy kollegiumot állít fel.

E kollegiumokban a gyakorlati képzés áll:

a) Tudományos gyakorlatból, mely az egyetemi tanulmányok sikeres felhasználására és kiegészítésére szolgál. Rövid kurzusokban

előadandók itt oly melléktárgyak (gazdaságtan, könyvviteltan stb.), melyekre az egyetemen nincs tanszék, vagy melyeket a jelölt az egyetemen eszközölhető tárgycsoportosítás mellett nem hallgathatna.

b) Iskolai tanítási gyakorlatból. A 4 éves tanfolyam hallgatói a 3-ik évben hospitálnak elemi iskolai tanítóképzőben és kisdédóvónó-képzőben, az utolsó évben ugyanily képző-intézetekben tanítási gyakorlatokat végeznek. — A 2 éves tanfolyam hallgatói az utolsó évben tanítási gyakorlatokat végeznek képző-intézetekben.

63. §. Az ének-, zene- és rajztanárok képzése a Budapesten fenálló országos felsőbb szakiskolákban a tanítóképző-tanárok képzése követelményeinek megfelelőleg történik.

A testgyakorlat e célra kijelölendő intézetekben minden hallgatóra nézve kötelező.

64. §. A képesítést a Budapesten felállítandó országos vizsgáló-bizottság adja.

65. §. A vizsgáló-bizottság tagjait a vallás- és közoktatásügyi miniszter oly főiskolai és képző-intézeti tanárok közül nevezi ki, a kik a vizsgálat tárgyainak előadásával és szakszerű művelésével foglalkoznak.

66. §. A vizsgálatra bocsáttatnak az egyetem 4, illetőleg 2 éves tanfolyamon levő, illetőleg azt bevégezett és a szabályzatnak megfelelő gyakorlati képzésben részesült jelöltek.

Kivételesen vizsgálatra bocsáthatók a tanárvizsgáló-bizottság ajánlatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyével oly egyének is, kik nem végezték ugyan el a kiszabott egyetemi tanfolyamot, de irodalmi munkáikban szakképzettségüknek kiváló jelét adták; s a kik e mellett kimutatják, hogy a tanítással gyakorlatilag is foglalkoznak.

67. §. A vizsgálat 2 fokból áll: alap- és szakvizsgálatból.

A 4 éves kurzus hallgatói a 2-ik év végzése után alapvizsgálatot, a 4-ik év után szakvizsgálatot tesznek. A 2 éves kurzus hallgatói a tanfolyam bevégezése után csupán szakvizsgálatot tesznek.

68. §. Vizsgálati szakcsoportok:

- a) Paedagogia és segéd tárgyai;
- b) magyar nyelv, történelem, (alkotmánytan, statisztika, közgazdaságtan), földrajz;
- c) német nyelv, történelem, (alkotmánytan, statisztika, közgazdaságtan), földrajz;
- d) mennyiségtan, (kereskedelmi és politikai számtan, mértan, könyvvitel), fizika, kémia;
- e) fizika, kémia, természetrajz, gazdaságtan;
- f) ének és zene;
- g) rajz és írás;

- h) torna ;
- i) kézimunka.

A filozófiai és paedagogiai tárgyakból minden szakcsoport jelöltje tartozik vizsgálatot tenni.

IX. Felügyelet.

69. §. A hazai összes tanító- és tanítónőképző-intézetek felett a főfelügyeletet a vallás- és közoktatásügyi miniszter gyakorolja.

A felügyeleti teendők ellátása végett az ország öt tankerületre osztatik. Minden tankerület élén egy-egy tanítóképző-intézeti főigazgató áll.

70. §. A tanítóképző-intézeti főigazgatót a tanítóképző-tanári képesítéssel bíró s a tanítóképző-tanári pályán működött egyének közül a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére Ő Felsége a király nevezi ki.

A tanítóképző-intézeti főigazgatók az 1893 : IV. t.-cz.-ben megállapított VI. fizetési osztályba soroztatnak s fizetésök e szerint határozatnak meg ; ezenkívül öt évenként a tanárokat is megillető 200 frt fizetési pótlékban részesülnek. Nyugdíjukról az 1883 : XI. t.-cz. intézkedései szerint történik gondoskodás.

A főigazgató az irodai teendők ellátása végett segédszeméllyel látandó el.

71. §. A főigazgató közvetlen felügyeleti hatásköre a kerületébe tartozó állami, felekezeti, községi, egyesületi és magán tanító- és tanítónőképző-intézetek szellemi és anyagi ügyeire kiterjed. A tanítóképző-intézeti főigazgató teendői:

1. Köteles a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a hivatalának ellátására vonatkozó törvényes rendeleteit végrehajtani.

2. A felügyelete alá tartozó tanító- és tanítónőképző-intézeteket évenként legalább egyszer személyesen meglátogatja.

3. Személyesen meggyőződik arról, hogy a tanítás megfelel-e az érvényes tantervnek ; a tanítás módját megfigyeli és észrevételeit a tanári testülettel közli.

4. Felülvizsgálja az intézetek tantárgy-felosztását, óratervét s azok esetleges megváltoztatása iránt közvetlenül intézkedik.

5. A tankönyvek jegyzékét vagy szükség esetén magukat a tankönyveket s a tanulók által használt jegyzeteket bekéri s a mennyiben azok nem felelnek meg a törvénynek, eltiltásukra nézve a vallás- és közoktatásügyi miniszternek előterjesztést tesz.

6. Felülvizsgálja a növendékek nevelésére, felügyeletére, fegyelmezésére vonatkozó intézeti szabályokat. A felügyelésnek és fegyelmezésnek gyakorlására nézve észrevételeit közli a tanári testülettel s az állami, községi, egyesületi és magán-intézetekben a szabályok megtartásáról közvetlen intézkedik ; a felekezeti képzőkben tett tapasztalatairól szükség esetén jelentést tesz a miniszternek.

7. Megvizsgálja az intézet tanulmányi felszerelését, a könyvtárt,

szertárakat s kezelésoket; a mutakozó hiányokról a tanári testület meghallgatása után az állami intézetekben közvetlenül intézkedik, szükség esetén a fentartó hatóságnak jelentést tesz.

8. Megvizsgálja az intézet egészségügyi viszonyait, továbbá az épület berendezését, az internátusi helyiségeket s a kisebb hiányok és bajok megszüntetéséről közvetlenül intézkedik s a nagyobbakról jelentést tesz a fentartó hatóságnak.

9. Az állami intézetekben tájékozást szerez az intézet vagyonának, az alapítványoknak kezeléséről; felülvizsgálja az intézeti költségvetést és számadásokat s azokról jelentést tesz a vallás- és közoktatásügyi miniszternek.

A felekezeti képzőknél meggyőződést szerez arról, hogy az intézet vagyoniilag biztosítva van-e s az alapítványok rendeltetésöknek megfelelően kezeltetnek-e.

10. A nem állami tanító- és tanítónőképző-intézetekben figyel arra, hogy a tanárok, tanítónők, tanítók fizetés- és nyugdíjügye a törvénynek megfelelően rendeztessék; a tanárok képesítésére és előképzettségére vonatkozó adatokat bekéri s ez ügyekben tapasztaltakról, a tanári testület meghallgatása után, előterjesztést tesz a fentartó hatóságoknak.

72. §. A főigazgató az elemi iskolai tanítói érettségi és képesítő vizsgálatokon az 55. §. értelmében elnököl s a vizsgálati jegyzőkönyveket és az okleveleket a vizsgálat törvényes lefolyása esetén aláírja. Akadályoztatása esetén helyettesítését illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszternek előterjesztést tesz.

73. §. A főigazgató a kerületbeli tanfelügyelőknek a népiskolákban tett olyan tapasztalatait, a melyek a tanítóképzés javításában értékesíthetők, bekéri és figyelembe veszi. Ép így tudomásul veszi az iskolalátogatókul kiküldött tanítóképző-intézeti tanárok jelentéseit a népiskolai oktatásra nézve tett tapasztalataikról.

74. §. Ha a vallás- és közoktatásügyi miniszter valamely felekezeti, községi, egyesületi vagy magán tanító- és tanítónőképző-intézetben a főigazgató jelentése alapján, a tanulmányi ügyek intézésében s az intézet vezetésében, az alapítványok kezelésében hiányokat tapasztal: joga és tiszte az intézet fentartó hatóságát a hibák és hiányok megszüntetésére felszólítani. Ha a fentartó hatóság a rendeletnek megfelelni nem képes vagy nem akar, a miniszter a rendeletet félév múlva megújítja. Újabb félév eltelte után a főigazgató javaslatára az intézettől a nyilvánossági jogot megvonhatja, szükség esetén előterjesztést tesz Ő Felségének a királynak az illető képző megszüntetésére nézve.

75. §. Ha valamely tanító- vagy tanítónőképző-intézetben használt tan- és vezérkönyvek, térképek alkotmányellenes tanokat tartalmaznak: a vallás- és közoktatásügyi miniszter joga és tiszte a kerületi főigazgató jelentése alapján e taneszközök használatát eltiltani s az illetők megfenyítésére a törvényes intézkedéseket megtenni.

76. §. Ha a vallás- és közoktatásügyi miniszter valamely felekezeti, községi, egyesületi vagy magán tanító-, vagy tanítónőképző-intézetben államellenes bajok nyomára jön s ezekkel szemben az illetékes fentartó hatóság útján gyökeres orvoslás nem szerezhető: joga és tiszte a miniszternek az illető tanári testület vagy annak egyes tagjai ellen a fegyelmi eljárást saját hatáskörében megindítani s az ügyet a törvényes állami fegyelmi-bíróság hatáskörébe utalni. Szükség esetén joga és tiszte a miniszternek Ő Felségének a királynak előterjesztést tenni az intézet egy időre vagy végleges bezárása iránt.

Kelt Budapesten, 1898. május 2.

A tanítóképzés mint szociális kérdés.

Ha végig tekintünk a művelt államok tizenkilenczedik százada utolsó évtizedének tanügyi mozgalmain, lehetetlen azon meggyőződésre nem jutnunk, hogy ezen mozgalmakban az első helyet a tanítóképzés ügye foglalja el. Alig van gyűlés, kongresszus, melyen e kérdést egészében vagy részeiben, napirenden nem találunk; alig van kiválóbb tanügyi lap, mely a kérdés megoldásához hozzájárulni ne kívánna. A kérdés megoldásának módzatai nemcsak az előadók egyéniségei, az egyes országok tanügyi viszonyai, de ezen viszonyoknak történetei, előzményei által is irányíttatnak s e szerint igen változatos képet tüntetnek fel. Így pl. a francziák a tanítóképzést a népiskolával oly szerves kapcsolatba kívánják hozni, hogy náluk a népnevelési functiók legmagasabb fokára is, a tanítóképző-intézeti tanárságra, a középiskolák érintése nélkül el lehet jutni. Az Egyesült Államokban e szerves kapcsolatot fel kívánják ugyan tartani, de a tudományos ismeretek elsajátítására a középiskolákat kívánják felhasználni. Az angolok a maguk tanítónövendék-rendszerüket (pupil teacher system) a népnevelés céljaira legmegfelelőbbnek találják s ahhoz annyira ragaszkodnak, hogy pl. o. a tanítók nemzeti egyesületének (national union of teacher), melynek több mint 38600 tagja van, f. é. február havában Cheltenhamban tartott végrehajtó bizottság gyűlésén, ahhoz való ragaszkodásuknak, egyhangú határozattal adtak kifejezést; az eddigi gyakorlaton csak annyiban kívántak módosítást eszközölni, hogy a tanítónövendék gyakorlatának első és második évében a réalismeretek megszerzése végett a középiskolákat is óhajtják felhasználni. Hogy a tanítóképzés ügyében a mozgalom Németországban legélénkebb, az nagyon természetes; mert hisz a jelen század elejétől kezdve, paedagogiai kérdésekben, minden művelt állam Németországhoz fordult tanácsért. Sőt itt a kérdés oly előhaladott állapotban van, hogy azzal nem pusztán szakegyesületek foglalkoznak; de annak megoldását társadalmi társulatok is felvették programmjukba. Így a többek között a nemzeti szociális egyesület a múlt évben Erfurtban tartott képviseleti gyűlésén (Nationalsocialen Delegirtenantag) Dr. Rein jenai egyetemi tanár és az egyetemmel kapcsolatos paed. Seminarium igazgatójának, mint előadónak indítványára e kérdésben a következő resolútiót

hozza: «A néptanítói állást illetőleg követelünk: 1. Törekvéseik céljából jobb kiképzést, azaz előképzést a reáliskolában, kiképzést a szakiskolában, alkalmat a továbbképzésre az egyetemen (paed. egyetemi Semináriumok felállítását gyakorló iskolákkal).» stb.

A kérdés megoldásához derekasan hozzájárult *Beetz K. O.* a northauseni felső leányiskola tanítója, a czimben jelzett s mély belátásról s alapos készségéről tanúskodó, meglehetősen terjedelmes (104 l.) röpiratával (die Lehrerbildung, eine sociale Frage von K. O. B. Gotha. 1891.).

E röpirat megismertetése célja a jelen soroknak.

A munka bevezetésében a népiskolát a következőleg határozza meg: «A népiskola gyakorlati ismeretek és ügyességek által, az ifjút nemzeti keresztyén polgárrá kívánja nevelni». A népiskolában a műveltség cél; a közép-, szak- és főiskolában eszköz. Minden idő műveltségi szükség érzete megteremti maga magának a megfelelő iskolákat és tanítókat; ennél fogva a tanítóképzésnek egy nép átlagos műveltségével egyenes arányban kell állania.

Messze vezetne az egész röpiratot nyomról-nyomra kísérni; legyen elég az egyes fejezetek címeinek felemlítése, illetőleg annak reprodukálása, hogy az egyes fejezetek alatti okoskodásnak mi a végeredménye. Messzebb menő kitéréseket csak ott fogunk magunknak megengedni, a hol erre a tartalom érdekessége kiválókép felhív.

A dolgozat oekonomiájának áttekintése végett álljon itt a tartalomjegyzék: I. fejezet. A tanítóképzés a történelemben, és pedig 1. A tanítói állás történeti kezdete; 2. A tanítóképzés fejlődésének rövid története; 3. Ellemáramlatok. II. fejezet. A tanítóképzés a jelenkorban; és pedig: 1. Seminariumi képzés és akadémiai tudományosság; 2. Ellenirányú mozgalmak a tanítóképzés kérdésében; 3. Haladó törekvések a) a hon határain belől b) a külföldön. III. fejezet. A tanítóképzés a jövőben és pedig: 1. Tanítóképzés és népműveltség; 2. Tanítóképzés és tanítói hivatás; 3. Tanítóképzés és tanítóképző-intézetek; 4. Tanítóképzés és tanfelügyelet. IV. fejezet. Javaslatok a tanítóképzés ujjaalakítására.

Az első fejezet 1. pontja azon eredményre jut, hogy «a szorosabb értelemben vett népiskola a reformatio szükségképpen következménye». Az egyháznak, már csak azért is köszönettel tartozunk, mivel az, az alkalmazandó egyéneket a tanítói állásra előkészíteni iparkodott. A mint azonban az iskolának hovatovább, az összes nyilvános élet szolgáltatása kellett állnia, az egyház e feladat betöltésére az idők folyamán képtelennek bizonyult; így hárult a népiskolai oktatás az államra.

2. A tanítóképzés történetében első kimagasló mozzanat a pietista Schienmeyer és a rationalista Hecker alkotása volt; az első Stettinben 1732. seminariummal kapcsolatos árvaházat, a második nagy Frigyes támogatásával 1748-ban Berlinben külön tanítóképző intézetet létesített. A tanítóképzés tulajdonképpen atyjainak azonban báró Rochow Eberhard és Pestalozzi J. Henrik tekinthetők; anyja pedig azon szerencsétlenség volt, mely a mult század végén Németországot sújtotta. A haza megszabadítását a tervszerű nevelés által alkotandó újabb nemzedéktől várták.

1827. után a tanítóképzés nagyobb szabadságot nyert, s hogy ez nem szolgált hátrányára, oly nevek bizonyítják, mint Diesterweg, Harnisch Zahn, Preisz. Nagyban támogatták a tanítóképzést az ezen időben életbelépett előkészítő iskolák (praeparandiák). Ilyen állott fenn már 1825-ben Eisenachban. Ezen intézményt a kisebb államok egymás után elfogadták, úgy hogy ezekben a tanítóképzés két- vagy háromévi előkészítő és három- vagy négyévi semináriumi tanfolyamból áll. Magában Poroszországban a hatévi képzés irányadó körökben a leghatározottabb ellenállásra talált. Ezen álláspont Falk «általános határozmányaiában» (Allgemeine Bestimmungen) törvényerőre emeltetett.

3. Ellenáramlatok. Itt szerző mindenekelőtt azt fejtegeti, hogy miként alakult át a mult század rationalismusa materialismussá, Hegel idealismusa a vallás iránti frivolitássá; előadja, hogy mindezek a föllépett éhínség és drágaság hozzájárulásával miként alakították át a nép közszellemét. E közszellem behatása alól a tanítóképzés sem zárkozhatót el légmentesen; de ép Altenstein miniszter tanúsága szerint, államelles álláspontot sohasem foglaltak el. Ép azért indokolatlannak találja azon kifakadást, melylyel Eiler a tanítókat illeti: «Csakis a legujabb időben lett a kormány előtt ellenmondást nem tűrő tények által világossá, hogy ez az iskola a tanítóknak mesterként képzése által a proletároknak egész hadát nevelte fel...» «Mert az agyafúrt iskolamester teljesen a semmirekellő írónak jellemképét viseli magán.» Jó volna az ide vonatkozó újságcikkeket összegyűjteni, melyekből kitűnnék, hogy «a tanítóképző-intézetek tulhajtott képzési törekvéseikkel ép az ellenkezőjét művelték, mint a melyre a nemes Luiza királyné törekedett».

Az iskola befolyása a politikai és társadalmi életre sokszorosan tulbecsültetik; ép azért nem volt igazsága IV. Frigyes Vilmosnak, midőn 1849-ben január 15-én a tanítóképző-tanárok tanácskozmányain a következőkép nyilatkozott: «Mind azon nyomornak, mely a mult évben Poroszországot meglátogatta, önök, egyedül önök az okai, azon korcsműveltségé és vallástalan bölcsességé, melyet önök, mint igaz bölcsességet terjesztettek...» «Ezen páraszerűleg felcziczomázott álműveltséget, már mint trónörökös, lelkem mélyéből gyűlöltem és mint uralkodó mindent megtettem, hogy azt elnyomjam...» «Nem a szipredéktól félek én; hanem a modern, frivol világbölcesség azon szerencsétlen tanaitól, melyek megmételtyezik és alaássák azon bürokratiát, melyekre eddig azt hittem, hogy büszke lehetek.»

Majd azon kérdést veti fel szerző: hogy «mi köze van mindezen dolgoknak a mai állapotokhoz?» Erre így felel: «A tanítók és iskolák jelenlegi helyzete, több tekintetben annyi hasonlatosságot tüntet fel azon sötét időkkel, hogy a két korszak egymással véletlenségből össze-tevészhető.» Ennek igazolására utal a «Fränkisches Volksblatt» (1888. évf. 207. sz.) következő kifakadására: «A népiskola, mondjuk ki nyíltan, fekély az államtesten. és a nagy költséggel fölnevelt tanítók nagy részben azon pártok előmunkásai, melyeknek törekvései a modern társadalom fennállása ellen irányulnak. Az iskolamesterek azok, a kik az aknákat ássák és gyú-anyaggal megtöltik, a melybe a rombolás csak az égő kanóczot dobja...» Ezekkel szemben utal szerző a német tanító-

ságnak azon munkájára, melylyel az a németegység létesítéséhez hozzájárult s támaszát jelenlegi uralkodója nemes gondolkodásában keresi.

II. *A tanítóképzés a jelenkorban.* I. Seminariumi képzés és akadémiai tudományosság. Itt író első sorban is azon kérdést veti fel, hogy tudós-e a tanító? A tudományosság lényege sem a tudott anyag tömegében, sem annak sokoldalúságában nem áll; hanem abban, hogy a kutató az egyes tanokat az ismeretes első elemektől kezdve azoknak minden változatain át elkíséri. Ezt nevezik a tudósok forrástanulmánynak. Ezt nélkülözi a mi tanítóképzésünk. Hogy a leendő tanító úgy a saját, mint mások műveltségének megítélésére helyes mértéket szerezhessen, felette kíváncsi volna, ha oda hatnánk, hogy azok az igazi tudományosság pitvarába legalább egy tekintetet vethessenek. Egy további hátrányunk a tudóssal szemben, hogy képzettségünk korlátozottságának legyőzésére az eszközök hiányában szenvedünk. Egyik leg-hatalmasabb eszköz e célra a nyelvek tudása. Ezen szellemi szegénység teszi ránk nézve lehetetlenné, hogy valamely tant forrásáig kísérjünk, pedig bármely tárgy lényegét annak fejlődése tünteti fel. A fordítások e hiányt nem pótolhatják, mert Humbolt szerint, «minden nemzet úgy gondolkodik, a mint beszél és úgy beszél, a mint gondolkodik; annak szelleme nyelvében él és nyelve annak szellemében.» — Majd azon kérdést veti fel a szező, hogy vajjon: «képzésünk súlypontja önálló, erőteljes jellemek fejlesztésére esik-e?» Erre így felel: «Nem, a mi képzőintézeteink seminaristákat nevelnek ugyan, de nem tanítókat; készületlen, szabadságnélküli embereket, de nem meggyőződésben szilárd, akaraterős férfiakat.» Ennek okát a zárdaszerű nevelésben találja. «Vajjon oly csodálatos-e az, hogy a marionettek a földre esnek, ha a művezető a vezető-sodronyokat kezéből elereszti?» És a mi jövőnkre nézve legszomorúbb az, hogy a dicsőség sugárával körülvelt mintaképek hiával vagyunk, kik bennünket közvetlenül lelkesedésre és utánzásra tüzelni képesek volnának. «A tehetség a magányban képződik, a jellem az idők viharában.» «A seminarium tehetségeket nagy számban létesít, de jellemeket nem teremthet.»

«A mi seminariumi képzésünknek előnye a tudás sokoldalúságában és a methodikai felszerelésben áll.»

Majd összehasonlítja a seminariumi és gimnáziumi képzést. Sokan azt iparkodnak bebizonyítani, hogy a seminariumi képzés a gimnáziuminak megfelel. Ezen törekvés egyáltalán nem észszerű, mert a két intézet alapján elütő jellegű. Az első szak-, a másik előkészítő-iskola: a seminarista sokkal inkább tekinthető kész, művelt embernek, mint a gimnázista. Az elsőnek sokoldalúsága egy meghatározott összhangot, befejezettséget létesít. Majd kiemeli író a zenei képzettség előnyeit; végül azon következtetésre jut, hogy a tanítóság igaz joggal, a műveltek — és pedig a sokoldalulag műveltek, de nem a tudományos műveltséggel bírók közé sorolható.

2. Ellenirányú mozgalmak. Ezen pont alatt szerző azon támaszokat írja le, melyeknek a modern iskola és tanítóképzés az egyház és egyházi férfiak részéről ki volt s részben állandóan ki van téve. Azon vád ellen, mintha a terjedő vallástalanságnak az oka az iskola

volna, idézi a «Protestantenverein-*Correspondenz*» következő nyilatkozatát: «A vallásos élet szabad fejlődésének útját, az egyház kebelében, a felekezeti dogmatizmus és aggályoskodó bürokratizmus által maga az egyház állta...» «Ha az egyház a kor haladása és népelettel szemben rendszeresen elzárkózik, úgy nagyon is megmagyarázható, hogy nagy néptömegek jutnak azon meggyőződésre, hogy számukra az egyházban nincs hely.»

3. Haladó törekvések. a) A belföldön. E törekvések nagyobbára a tanítók képzettségére, illetőleg előképzettségére vonatkoznak. Dr. Stephani B. már 1828-ban azon követeléssel lép fel, hogy «a leendő tanítók általános előképzettségüket ép úgy, mint más művelt rendhez tartozók, a gimnáziumokban szerezzék meg.» Wuntschli 1845-ben még továbbmenő követeléssel lép fel (Paed. Briefe von Rheine), ki a tanító számára, «a rendes szak- vagy gimnáziumi képzés mellett akadémiái tanulmányokat sürget»; «mert a seminariumok sablonszerű pontossága, pedanteriája, röviden dreszszerűsége szabad embereket nem képezhet.» 1848-ban a Berlinben ülésező tanítók (600) a képviselőházhoz intézett kérvényükben a tanítóképzést illetőleg a következő tételt állítják fel: «1. A tanítóképző-intézet az egyetem egyik ága s úgy elméleti mint gyakorlati képzést nyújt. 2. A ki a tanítói pályára lép, annak a felső polgári iskolából vagy gimnáziumból érettségi bizonyítványt kell felmutatni.» Az ezen kérvény alapján egész Németországban megindult mozgalom hasonló irányban mozog, azon hozzáadással, hogy csak azon követelés tartott fenn, hogy «a seminarium és egyetem helyileg egybekapcsolandók.» Ezen követelésekkel szemben Diesterweg az akadémiái képzettséget föltétlenül visszautasítja. Ezen értelemben határozott a német tanítók gyűlése Bécsben 1871-ben: «A tanítónövendékek általános képzettségüket a közös középiskolában nyerjék. A német népi iskolai seminarium szakiskola a népies paedagogia számára...» Dr. Kehr, tekintettel arra, hogy a seminarium két egymással merőben ellentétes feladat megoldására köteleztetik és pedig a sokoldalú általános és a különleges szakszerű képzés közvetítésére, azon követeléssel lép fel, hogy az első feladat megoldása az előkészítő-intézetek, a második a seminariumokra utaltassék; ezen utóbbi intézetek olyan viszonyban állnának az előkészítő-intézetekhez, mint a mily viszonyban a középiskolák az Akadémiákhoz állnak. Kehr követeléséhez legközelebb állnak a braunschweigi és szász seminariumok, hol a tanítónövendék általános képzettségét egy felsőbb polgári iskolában tartozik megszerezni.

b) A külföldön. Itt szerző pusztán Svájc példájára utal. A legtöbb kantonban a tanítóképzés az ú. n. kanton-iskolákkal van kapcsolatban. Ezen kanton-iskolák részben főgimnáziumok, részben Akadémiák. Az alapot a két-két évfolyamú két osztály képezi, melyek alapján véve a német secunda és prima osztályoknak (V—VIII. oszt.) felelnek meg. Ezen keretben a szak-, földműves-, ipariskolák mellett, mint inkább vagy kevésbé önálló szakok, a seminariumok is helyet foglalnak. — Azon közoktatásügyi törvény, melyet Sieber közoktatási igazgató 1871-ben Zürich kanton számára szerkesztett, a néptanító számára egyetemi képzést követel. Érdekes az erre keletkezett küzdelem szemlélete. A

synodus mintegy 16 évvel később ellenmondás nélkül a következő határozatot hozza: «A középiskolák leendő újraszervezésénél, a tanítóképzés, melynek befejezést a főiskolában kell nyernie, a kantoni iskolákkal kapcsolandó egybe.» Egy 1890-ben Baselben tanácskozó előkészítőbizottság azon követeléssel lép fel, hogy «az általános tudományos képzés a különleges szakképzéstől, helyileg és időrendileg elkülöníttessék.» «A mellett vagyunk, hogy a néptanítónak a többi magasabb fokú élethivatásuakéval egyenértékű tudományos előképzettséggel kell bírnia.» A bizottság azon véleményben van, hogy a tanítóképzés az egyetemre egészen nem bízható, de az egyetemmel kapcsolatban levő seminariumra, mely utóbbi a paedagogiai képzettséget nyújtáná. Ezután felsorolja a bizottság azon tantárgyakat, melyeket a seminarium három semestereiben tanítandóknak vél.

III. *A tanítóképzés a jövőben.* 1. Tanítóképzés és népműveltség. A tanítóképzés minőségének megállapításánál nem az a sarkpont, hogy mi válik a tanítóságnak javára, mi látszik előtte kívánatosnak; hanem sokkal inkább az, hogy mit kíván az iskola, miből háramlik haszon a népre. A tanító csak eszköz, kinek feladata «a nép számára azon átlagos műveltséget közvetíteni, melyet a jelen, mint létfeltételt követel.» A tanítóképzés kérdése örökké új feladat, melynek időszerű megoldása a népek sorsa szerint változik; a mi ezelőtt 21 évvel üdvös volt, az ma már talán alig észszerű; a mi a svájci vagy francia tanítóknak és iskoláknak nélkülözhetetlen, az talán nekünk czélszerűtlen, sőt káros lehet. A tanítóképzés minősége és terjedelme tehát első sorban népünk momentan műveltségi szükséglete által határoltatik, — s lényegét abban leli, hogy az egyén magát a törvényes közösségben feltalálja. Ilyen közösség a család, iskola, egyház, község, munka-szövetség, állam; melyek együtt egy zárt lánczot képeznek és a melyek mindegyikének kiindulási és zárpontja az egyesek személyisége. Ha e lánczból csak egy tag is kiszakittatik, az egésznek öszhangja van kockára téve. A helyes fejlődés két körülménytől függ: 1. hogy a helyes népműveltség lényege fölismertessék; 2. hogy minden intézmény illető feladatát teljesítse. A társadalom beteg; a betegség gyógyítása attól függ, hogy vajjon az indító okokat képesek vagyunk-e feltalálni. Ezeket kell keresnünk. — Ezen okok között bizonyára egyike a legvégzetteljesebbeknek a gőzerő. «Midőn ez az emberiség történetében föllépett, az egyeseknek addig fennállott létfeltételeik teljesen fölforgattattak. Ezen természeti hatalom oly harczot erőszakolt rájuk, mely sokkal inkább egyenlőtlen fegyverekkel folytatattik, hogy sem annak kimenetele iránt bármikor is kétség foroghatott volna fenn.» A tönkre tett kézműves elhagyja házáat, községét, talán honát, hogy egy nagy gyártelep szolgájává legyen. Így a vasútak által támogatott új, de önkéntelen népvándorlás következett be. E naptól kezdve az állam jóléte vagy balsorsa a munkaadók kezeiben van nagy részben letéve. A munkások munkaadóikat legnagyobb ellenségeiknek tekintik. Más oldalról a gyárosokra nézve a honi és külföldi versenyzőkben a legnagyobb veszélyek támadnak. Ily módon ők is két tűz közé jutnak. De mégis legszomorúbb a nép tömegének sorsa. A családi kötelékek meglazultak. Az atya szíveseb-

ben van a korcsmában, mint otthon, az anya és leányok a gyárban vagy mulató-helyeken, mint a konyhában; a gyermekek rendetlenül járnak az iskolába, a templom üresen marad, az állam képviselői elleni gyűlölet emelkedik. Az egyszerű ember azonban minden ízében az érzékin függ. A családi tűzhelylyel elragadtatott tőle a kedélyes családi élet. A szülőföld iskolájával gyermekei képzése iránti érdek is elenyészett: «mihelyt a szülőföld szemei elől eltűnt, a haza rá nézve tartalom nélküli fogalomná vált.» — Ezen veszteségek további következményei, nevezetesen a természetes tekintélyek megvetése, ép oly érthető, mint a milyen szomorú, ha különösen még a csábításokat hozzájuk adjuk.

«Mi már most a teendő?» Röviden: minden képző-tényezőnek oda kell hatnia, hogy a nép ismét azon nagy értékű javak birtokába jusson, melyek minden állami rendnek alapját teszik; akkor benne az azok képviselői iránt való szeretet ismét föl fog éledni.

De vajjon mit tehet itt az iskola? Igaz, hogy az az ide vágó sok oldalú javító intézkedésekhez semmivel sem járulhat. Ez a kormányok és képviselő testületek feladata. Az iskola feladata a népet azon szellemi kincsek birtokába juttatni, a melyek annak fennállását, az adott viszonyok mellett, föltételezik, — megadni neki a szorosabb értelemben vett műveltséget. Ezen műveltség a leendő polgár részint testi, részint lelki javaira irányul. A gyakorlati kiképzés azon ismereteket és ügyességeket közvetíti, melyek úgy az egyeseket, mint az összességet, a létért való küzdelemben életképesekké teszik. A gőz és villamosság ideje előtt ezen küzdelem kisebb körökre irányult; ma a küzdelem egész népek, sőt népszövetségek között folyik; egy gazdasági vereség milliókra kihat. Németország iparos állam, s mégis a nemzetközi küzdelem arról tesz tanúságot, hogy iparterményei a versenyt nem állják ki. Az e bajon való segítséghez az iskola is hozzá járulhat. Ez pedig, első sorban a rajzoktatás által. Hogy mit lehet e téren elérni, arról Francia- és Angolország tanúskodnak. Az ügyesség iránt való érzék fejlesztésének eszköze a kézügyességi oktatás. Korunk a testi erő iránt jelentékeny igényekkel lép fel, — ezért a test erősítése és ápolása nem felejtendő el.

Tekintsük immár az ismereteket. A népek életének bonyolódott viszonyai a legegyszerűbb férfival szemben is, e tekintetben is, jelentékeny igényeket támasztanak: gyakorlottságra a számvetésben, a bel- és külföld földrajzanak ismeretére, a fontosabb physikai és chemiai jelenségek törvényeinek belátására a munkásnak is szüksége van. A tudás ugyan meg volt ezekben is, de nem úgy a gyakorlati alkalmazás, mely igen fogyatékos volt. Nem is lehetett ez másként, mert hisz e tekintetben a semináriumi oktatás is felette hiányos. A szellemi felszereléshez tartozik a nyelvismeret. Az anyanyelvi oktatás terén elért sikereink munkáink fényoldalát képezik; de annál hiányosabb idegen nyelvi képzésünk. Mai napság a gyakoribb idegen szók kiejtésének képességével már az egyszerű embernek is kellene bírnia; úgy de honnan tanulja azt meg, ha maga a tanító sem tudja. Valóban megfoghatatlan, hogy a semináriumokban legalább a francia nyelv rég kötelezővé nem lett.

Lássuk ezek után a nép erkölcsi képzését. «Frigyes és II. Vilmos császároknak, trónra lépésük alkalmából népeikhez intézett szözataik

kelte óta a gazdasági politikai terén való, alig sejtett törekvéseik és sikerük után egy új fogalom vált történeti ténynyé: a szociális királyság. E hatalomhoz más kettőnek kell járulnia: a szociális egyháznak és a szociális iskolának. Csakis e három képzési tényezőnek egységes tevékenysége által közelíthetjük meg az eszményt, t. i. a gyakorlati keresztyéniséget vagy a keresztyén nemzeti műveltséget. A jellem fejlesztésére az iskolának két eszköz áll rendelkezésére: 1. a szoktatás, 2. az oktatás által való nevelés.» A szoktatás első tényezője a nevelő tekintélye. «A ki a tanító tekintélyét csorbítja, aláassa a király iránti tiszteletet és az Isten iránti alázatot.»

Azon tantárgyak, melyek az erkölcsi képzést különösebben szolgálják: az anyanyelv, történelem, ének és vallás

A legerősebb nemzeti kapocs a nyelv; «ha a politikai hitvallás, az állás, előítéletek áthághatatlan gátakat emelnek is közöttünk, még mindig marad egy érintkezési pont: az anyanyelv.» A történelem eddig csak mint mellékszak kezeltetett; ennek a jövőben meg kell változnia; mert az az oktatás középpontjához tartozik. A történelem az emberiség kialakulásának mutatója, miért is benne a legmeggyőzőbb és legnevelőbb erő rejlik. Ezért annak művelődéstörténeti, hazai és nemzetgazdasági oldalára különös súly helyezendő. A történelmi oktatás feladata, hogy az összetartozandóság azon érzetét, melyet a modern népvándorlás lerombolt, ismét helyreállítsa. Ha az egyénből a szűkebb értelemben vett szülőföld iránt való ragaszkodás kihalt is, de ébresztések föl benne a tágabb értelemben vett szülőföld: a haza iránti szeretet. Ezért a hazát illető mesék, mondák, regék figyelmen kívül nem hagyandók. Ha ezekhez egy kis népies nemzetgazdaságtan és elemi törvényismeret járul; akkor a szociál-demokraták tévtanainak tarthatatlansága a leendő polgárok előtt világossá lesz. Egy 13, 14 éves gyermekkel már megértethető, hogy az örök rend intézményei — család, község, iskola, egyház, állam — az emberek által önkényesen sem nem létesítették, sem önkényesen le nem rombolhatók. Hogy e feladatra a népiskola képesíttessék, a tanítóképzésnek e tekintetben is módosulnia kell.

A vallás. Míg a történelmi tanulmányok az emberi hatóságok iránti meggyőződészerű tiszteletet iparkodnak létesíteni, a vallásnak feladata az emberek felebatáit és Isten iránti viszonyáról helyes képet nyújtani. A vallásnélküli iskolák nem nevelő intézetek. A vallástanítást a tanítónak kell végeznie, mert csak ez képes azt a többi tantárgyak keretébe beilleszteni; mert a mint «a vallásnélküli iskola nem iskola, úgy a vallásoktatás paedagogiailag képzett tanító nélkül nem oktatás.» «Bárhova tekintünk is: a nép gyakorlati és erkölcsi műveltség-szükséglete napjainkban a tanítóképzés iránt az eddiginél magasabb igényekkel lép fel; részint több oldalúnak, részint terjedelmesebbnek, részint mélyebbre hatónak kell annak lennie, ha a kor sürgető igényeit ki akarja elégíteni.»

2. Tanítóképzés és tanítói hivatás. Mióta iskolák és tanítók vannak, két nézet állt egymással mereven szemben. Az egyik szerint minden tudományban magában rejlik a nevelő, a képző erő, míg minden más magától jó. A másik szerint, éppen ellenkezőleg, az ember belőlről ki-

felé maga magától fejlődik, a nyújtott ismeret csak anyag, mely által a lélekben szunnyadó erők felkeltetnek és erősítetnek. Az első a tanítótól pusztán ismeretet követel, a másik e mellett módszert is. Az első a magasabb iskolákban, a második a népiskolában honos; ott a humanisták, itt a paedagogusok lettek győztesek: Pestalozzi ellen Evers, Diesterweg ellen Thiersch. — A népiskolában a szükségszerűség kényszerítő logikája a módszer szükségességét kétségteljesen bizonyossággá érlelte. Nemcsak a gyenge test követel tejet, de a gyenge lélek is, minden más ártalmára van. És a tanuló még igen sokáig szellemi csecsemő. A szaktudomány rá nézve emészthetetlen marad; csak a mennyiben az az értelmes nevelő paedagogiai szellemén áthatolt és az iskola tudománytevévé alakult, válik az a növendékre nézve igazán táplálóvá. Nem elég tehát, hogy a tanító az anyag birtokában legyen, kell, hogy annak fölötté álljon és azt belső lényegében felkutatta legyen és felismerte, hogy miként kezelendő az a logikai és pszichológiai törvényeknek megfelelőleg. Szóval, mint a természeti emberben, úgy a lélekben is az áthasonító erőnek föl kell költetnie, ápoltatnia és erősíttetnie, ha azt akarjuk, hogy a test és szellem egyaránt fejlődjék. «Mi azt állítjuk, hogy a módszer sokat érő, képző anyag nélkül azonban semmi!» A humanistáknak e viszonyt meg kell fordítaniok és mi igazat adunk nekik. Azon szakképzés, melyet a semináriumok e tekintetben nyújtanak, a követelményeknek távolról sem felelnek meg; a miért is e tárgygyal külön kell foglalkoznunk.

3. Tanítóképzés és tanítóképzők. Dr. Sallwürk egy kitűnő munkájában (Neue Bahnen) így nyilatkozik: «A semináriumok a legjobbat és a leghasznavehetőbbet abból, a mit a paedagogiai gondolkodás megértelt... szorgalmasan összegyűjtötték... de viszonylagos elhagyatottságuk haladhatásuk gátjává vált. Az által, hogy hasonló intézetek a felső oktatás számára nem állnak fenn, azok színvonala felette alá szállítatott... Pestalozzi és Diesterwegnél megállapodtak... A mint a dolgok állnak, a népiskolai semináriumokat illetőleg hiányzik az igazi paedagogiai táplálék. Különösen pedig képtelennek mutatkoznak arra, hogy maguknak utó-nemzedéket növeljenek.» Minden tanítóink mellett is, nincs paedagogiai karunk; nem úgy, mint pl. az orvosi szak terén. A paedagogia ugyanis elméletből és gyakorlatból áll, azaz tudomány és művészet. Csak az első lehet a tanítás tárgya. E tárgy az ember a maga egészében. A második főkérdés azon utat kutatja, mely a nevelés eszményének megvalósításához vezet. Ennek áll közvetve a nevelés története, közvetlenül a gondolkodástan, lélektan és bölcsészet szolgáltatában. Ezen tudományok gyümölcse részint az egyes tárgyak módszertana, részint az egészségtan. Ezekből látszik, hogy a néptanítónak a sokoldalú általános képzettség mellett tudományos szakképzettségre is van szüksége; az első őt műveltté, a második tanítóvá teszi. A tudományos szakképzettség oly mélységet föltételez, mely a semináriumokban nem nyújtható; ennek természetes központjai csakis az egyetemek lehetnek. Ezen feladatnak az egyetemek, ez idő szerint, azért nem teherelhetnek meg, mivel paedagogiai karunk, paedagogiai szaktudósaink nincsenek; mert hiányzik az, a mi tudósainkat a paedagogia ki- és tovább építésére

képesíténé, a realis alap, a gyakorlat; nem hivatkozhatnak saját tapasztalataikra, csak könyvekből mérítenek. A ki maga sohasem tanított s mégis methodikai s didaktikai ítéletet kockáztat meg, igen könnyen túlgredi magát ragadtatni. A nevelés terén elmélet és gyakorlat elválaszthatatlan egészet képeznek, minden egyes rész magában félszegség marad és félszeglésre vezet. A paedagogia tanára, mint ilyen, ép oly egyoldalú, mint a tanító. A miként a tiszt pályáját mint ujoncz kezdi meg, ép úgy kell, hogy maga a tanítók tanítója is, Isten kegyelméből tanító volt légyen. Természetellenes viszony az és az is marad, hogy a tanítók szakképzését egészen más hivatáskörök eszközölké. Igaz ugyan, hogy a néptanítói állásból jelentékeny rész emelkedett tanítóképző-tanárságra, sőt igazgatóságra, és nem egy fényes név tanúskodik a jelen föltételek mellett is, egy ilyen választásnak nemcsak lehetősége, sőt czélszerűsége mellett is; mindazonáltal a mi előképzettségünknek sokkal mélyebben kell gyökereznie, hogy sem az ilyen kivételek szabályá válhatnak.

Már jó ideje, hogy e tekintetben Szászországban javultak az állapotok. Ugyanis itt az vétetett gyakorlatba — s Németország más részeiben most is dívik — hogy jól végzett növendékek a gyakorló-iskolában, mint tanítók visszatartattak, hogy néhány év mulva tanítóképző-tanárokká léptetessenek elő. Ezen eljárás ismételten elítéltetett. Erre Szászország a gyakorlatot annyiban módosította, hogy az ily jelölteket 3—6 semesterre a lipcei egyetemre küldötte. Azonban igen helyesen jegyzi meg a «Paed. Revue», hogy ez nem helyes eljárás, mert egy 25 éves ifjúnak még igen sokat kell tanulnia, különösen a gyakorlatban, mielőtt a tanítók tanítójává lehet. «Ezen oknál fogva Francziaországban is azon szervezet, mely szerint a tanítók számára fennálló seminariumok mellett a főseminariumok egy neme (école normal supérieure) létezik, seminariumi tanárok számára, igen kétséges értékű.

4. Tanítóképzés és tanfelügyelet. A mint a tanítót csak tanító képezheti ki, úgy a tanférfit csak tanférfit vizsgálhatja felül. Ezen tétel igazságát nemcsak tanférfiak hirdetik, de belátó egyházi férfiak és filozófusok is elismerik. Ha a jobb tanítók magukat ezen állásra saját erejükből nem képesíthetik, akkor az állam feladata számukra e czélból a képzés útjainak megnyitása. Nem a tartományi, de a kerületi tanfelügyeletben van a hiány; mert az első állomásokra többnyire képzőintézeti igazgatók vagy más magasabb tanügyi állásban lévők neveztetnek ki. Nem úgy az utóbbi állásokra; pedig a kerületi szaktanfelügyelő a fiatal tanítóra nézve ép oly jelentőségű, mint az atya a fiúra nézve, a ki ennek az élet utait megmutatja és ballépésektől megóvjá. A kerületi tanfelügyelők a seminariumi tanárokhoz hasonló módon képezethetnének.

Az előadottakból kitűnik, hogy a jelen viszonyok mellett, a tanítóképzés kibővítése és mélyebbé tétele szükséges. Ezen szükségesség közvetve: 1. a német népiskolaügy történetéből és 2. a bel- és külföldi iskolai viszonyok példáiból következik; közvetlenül pedig: 1. a nép jelen képzési szükségérzetéből, 2. a nevelői munka lényegéből, 3. magának a seminariumnak és szakképzésnek lényegéből, 4. a szakszerű iskola-vezetés szükségességéből.

IV. *Favaslatok a tanítóképzés újjáalakítására.* Tekintettel azon nagy kívánalmakra, melyeket a tanító tudása és ügyessége iránt támasztani kell, már eredetileg elhibázott az egész elemi iskolát, mint a preparandia előkészítőjét értékesíteni; nem az iskola, hanem a szűkre szabott tananyag, különösen pedig az idegen nyelvi oktatás hiánya miatt. Melyik legyen már ezen intézet? Itt első sorban is a gimnázium jó kérdésbe. A gimnázium, Herbart szerint is, a multban él, magában nem, csakis az egyetemben nyer befejezést, a régi nyelvek által vezet a jelenhez. A gimnázium fejnélküli törzs. A jövőendő tanító számára, a kit minél korábban kell az életbe bevezetni, tagadhatlanul czélszerűtlen előképzést nyújt. Ha csak a között és a népiskola között kellene választanunk, úgy a választás minden habozás nélkül a népiskolára esnék; mert ez utóbbinak «dicsősége (Herbart szerint) abban áll, hogy kevéssel sokra megy.» A berlini tanügyi enquete szerint is, ha a gimnáziumi oktatás befejezést nem nyer «nemcsak a drága idő és fáradság, de a mi ennél még rosszabb, a drága fogékonyság és tanulási kedv is hiába elpazaroltatott.»

«Tekintettel gyakorlati hivatásunkra, minden tétovázás nélkül oly intézetet kell követelnünk, a mely rövidebb és biztosabb uton vezet cultur-életünk átlagos magaslatára, oly iskolát, mely a helyi és jelen környezetből kiindulva, közvetlenül vezet be a jelenbe.» Ilyen a latin-nélküli közép-, polgári- vagy reáliskola (vagy hívják bármiképen), mely oly intézet, mely úgy a nép, mint különösen a mi előképzésünk érdekeinek leginkább megfelel. A polgári iskolának módszere és anyagának lényege megfelel a népiskolaénak; csak hogy nem elégszik meg oly kevéssel, sőt minden segédeszközt felkeres, a mi fokozottabb eredményt ígérhet. Azon ellenvetésre, hogy a polgári iskolákat az újabb nyelvek szükséges tanulmánya szintén hátráltatná, megjegyezzük, hogy ez nem indokolt; mert a modern nyelvek a jelen culturát nem zárják el, sőt inkább abba bevezetnek, s módszerük is inkább alkalmas arra, hogy közvetlenül teremjen gyümölcsöt. Ily módon az ú. n. preparandiák fölöslegessékké valnának; a zene a legrosszabb esetben magántanulmány tárgya lenne. A mi közvetlenül a tanítóképzést illeti, itt az ideje, hogy végre csaknem az összes tanférfiak azon régi követelése, hogy az általános képzés a különleges szakképzéstől idejekorán elválasstassék. Az első félig-meddig az előképzéshez tartozik és egy elő-seminariumba utalandó. Ezen intézet szorosan kapcsolódnék a polgári iskolához és két évfolyamot ölelne fel, s kizártnának belőle mindazon ismeretágak, melyek közvetlenül a paedagogiai szakba vágnak, így a tanítási gyakorlatok is; ellenben a modern nyelvekre különös súly helyezettnek. Azonkívül taníttatnának: a vallás, anyanyelv, számolás, zene, gazdaságtan, törvényisme.

De lássuk már a különös szakképzést. A paedagogia szakképzettség, ép úgy tudomány, mint művészet; az első elméleti, a második gyakorlati jellegű. Az már a kérdés, hogy a kiinduló pont melyik legyen. A bíráskodás a tudást föltételezi, tehát a kiindulásnak az elméletnek kell lennie. A viszonyoknak megfordítása látszólagosan csak azért volna jogosult, mert minden igazi tudomány a gyakorlatból és tapasztalatból

indult ki. A mi eredményt a paedagogia terén elértünk, az a mi örökségünk; ezt kell előbb elsajátítanunk, s csakis annak birtokában gondolhatunk annak értékesítésére és bővítésére. Az ismeret ilyen kincse csak az egyetemen nyújtható; ezért a kész tanító-jelölt (Preparand) a paedagogiai egyetemi seminariumra utasítandó. A szükséges ismeretek, kitartó munka és methodikai vezetés mellett három félév alatt meg volnának szerezhetők. (Egyébként szerző nem köti magát felette az egyetemhez, ő inkább csakis takarékoságból és azért választotta azt, mivel ez a megfelelő eszközökkel már is rendelkezik.) Az ifjú paedagogus az elméleti vizsgálat letétele után, mely a neveléstudományok egész terére kiterjedne, a gyakorló seminariumba vétetnék fel. A fődolog az volna, hogy ezen intézet élén egy kitűnő paedagogus és valódi mintatanító álljon; ezen intézet egy évi látogatása az ideiglenes alkalmazásra jogosítana fel. Hogy vajjon a végleges alkalmazás újabb vizsgától tétessék-e függővé, az iránt szerző ítéletet mondani nem kíván.

A legnehezebben volnának a preparandiai és seminariumi tanári állások betölthetők, mivel ezek ellátóinak a mélyreható paedagogiai belátást az alapos tudással egy személyben kellene egyesíteniök. Erre csak azok alkalmasak, a kik a középiskolai vagy egyetemi vizsgálatokon a megkívántató szakismeretek birtokát bebizonyították és a népoktatás mezején a paedagogiai kiválóság feltűnő eredményeiről tíz évi szolgálat által tettek tanúbizonyságot és erkölcsi jellemük tisztaságát bebizonyították. Ugyanezek közül volnának az iskolák technikai vezetői és felügyelői is kiszemelhetők.

Ésszrevételek.

Az előzőkben kívántam egy, nézetem szerint, fölötte figyelemre méltó röpiratot ismertetni Igaz, hogy az még 1891-ben íratott, mindazonáltal aktuálitását még nem vesztette el. E röpirat kiegészítéséül ez ügynek Németországban való jelenlegi állását illetőleg álljanak itt a következők. A tanítóképzés ügyét a f. év pünkösdjén, a német tanítók szövetségének Boroszlóban tartandó közgyűlésére a tárgyalandó tételek közé felvették; minek következtében azt már az 1897. év folyamán több egyesületben megvitatták. A nézetek, különösen az előképzést illetőleg, felette eltértek, de a helyzet tisztult. Megállapították: 1. hogy a néptanítók jelenlegi elő- és kiképzetése a kor követelményeinek nem felel meg; 2. hogy a tanítóképzők vegyes jellege, t. i. az általános és szakképzés összekeverése megszüntetendő; 3. hogy mind az általános, mind a szakképzés kiszélesítésre és mélyítésre szorulnak.

A tanítóképző-intézetek számára való előképzetést illetőleg a vélemények négy csoportra oszthatók. 1. Az első csoport a létező preparandiákat, illetőleg a hatosztályú tanítóképzők alsó évfolyamait beszüntetni és a tanítóképző számára való előképzést a létező felsőbb fokú tanintézetek valamelyike, különösen pedig a reál- vagy felső reáliskolára kívánja bízni. 2. A második csoport a preparandiáknak meghagyását, de azok korszerű átalakítását kívánja; nevezetesen az azokba belépni kívánó növendékektől egyenletesebb és nagyobbfokú készült-

séget, a tanfolyamnak három vagy négy évre való kibővítését, s a francia, esetleg az angol és latin nyelvnek abba való felvételét sürgeti. 3. A harmadik csoport a preparandiáknak és seminariumoknak egy szerves egésszé való egyesítését, hat osztályú seminariummá alakítást követeli; egy idegen nyelvnek fölvételét a tantervbe és azt kívánja, hogy az általános képzést a három alsó, a szakképzést a három felső osztály végezze; e csoport egy része a négy osztályú seminariumot, melynek két alsó tanfolyama az általános, a két felső a szakképzettséget szolgálná, a reáliskolára kívánja fölépíteni. 4. A negyedik csoport az előadott irányzatok között közvetíteni óhajt és a preparandiáknak felső polgári iskolákká való átalakítása által a polgári iskola ügyét is szolgálni akarja. Ez a csoport a reál- és felső reáliskolák által való előkészítéssel nem tud megbarátkozni, mivel ezek a nép- és polgári iskoláktól, mint a néptanítók leendő munkatereitől, nagyon távol esnek; de ép oly kevéssé elégíti ki ezen irányzat híveit a preparandiáknak pusztá kialakítása, mert ez által azok kaszt iskolák maradnak, annak minden hiányaival és fogyatkozásaival. Az átalakítandó felső polgári iskolák a polgári iskolákhoz kapcsolódnának; ezek a francia nyelvnek, mint kötelező tantárgynak és az angolnak, mint fakultatívnak tanításával s négy évi tanfolyamukkal a szakiskolák, s azok között a paedagogiai főiskola, a seminarium látogatására is előkészítenének. Ezen iskolában azon nyelvtörténeti képzésnek, melyet az nyújtana, nemzeti és népies jelleggel kellene bírnia; míg a mennyiség-természettudományi képzésnek különös vonatkozással kellene a gazdasági élethez lennie. Minthogy ezen felső polgári iskola növendékeit 14 életévvel venné fel, lehetővé volna téve, hogy a néptanítói álláshoz a kiválóbb szellemi erők a népből is hozzá jutnának. Ily módon a néptanító más műveltekkel egyenlő előképzettségben részesülne. Sokkal nagyobb a véleményegyezés a néptanítónak a seminarium által való szakképzését illetőleg. Általános a felfogás, hogy az általános képzés a seminariumban is folytatandó, de nem annyira, mint önálló képző-munka, hanem a paedagogiai szaktanulmányokkal való kapcsolatban. A seminarium feladata a következőkben foglalható össze: 1. A tudományos népies képzés mélyebbé és szélesebbé tétele, annak a szakképzéshez való viszonyában, egy egységes világ-nézet felépítése céljából. 2. A tudományos paedagogiába való bevezetés történeti és lélektan-ethikai alapon. 3. A gyakorlati paedagogiába való bevezetés, a képző-anyag megbeszélése által paedagogiai szempontok szerint.

A tanítóképzés kérdésének vitatásánál a tanítóképző tanárképzés ügye is érintetik; mert tulajdonképp ezen fordul meg az egész dolog. Ezeknek mind elméletileg mind gyakorlatilag elismert tanférfiaknak kell lenniök, különösen azon képességgel bírniök, hogy a tudomány vívmányait, a gyakorlati életre való alkalmazásaiban, népies alakban tudják előadni. Hogy ilyenek minden további képzés nélkül, sem az akadémiailag, sem a seminariumilag képzettek nem lehetnek, erre nézve véleményeltérés nincs; e végből az illetőknek egy bizonyos elő- és kiképzésre van szükségük. A dolog természeténél fogva az előföltételek erre a seminariumilag képzett tanítóknál inkább meg vannak, mint az

akadémiai képzettekben; az előbbieknél a tudományos és gyakorlati képzést, egy vagy más irányban bővíteniök és mélyíteniök kell. E végből azt követelik, hogy kiváló néptanítóknak a főiskolák látogatására alkalom adassék. Természetes azonban, hogy akkor a főiskolákban a tudományos és gyakorlati paedagógiának jobban kellene elláttatnia, mint az eddig a legtöbb esetben történik. (L. Neue Bahnen 1898. 209. l.)

Ezek után lássuk, mi az elmondottakból ránk nézve a tanúság?

Mindenekelőtt bátorkodom a fölött való megelégedésemet kifejezni, hogy szerző tárgyát a történelem világánál kívánta bemutatni; mert az tagadhatatlan, hogy minden dolog lényege annak történeti fejlődéséből tűnik csak igazán ki, de más oldalról ugyanez adja kezünkbe a javítás vezető fonalát. Hasonlóképp helyesen járt el az író, midőn nemcsak a belföldet kutatta fel, de külföldi példák után is nézett. Itt azonban kár, hogy már Svájcban megállapodott; jól tette volna, ha egy pillantást vetett volna Franciaországba, Angliába vagy az Egyesült-Államokba: mert, habár valamely intézmény idegen talajba változtatás nélkül át nem ültethető is, mindazonáltal azokból tanúság meríthető. Nevezett államok kulturája Németországnál egyáltalán nem áll alantabb: mindenestre méltó lett volna annak kutatása, hogy mi lehet ennek forrása.

Író a tanítóképzés javításának forrásait kutatván, szintén igen helyesen, a népeletet teszi vizsgálata tárgyává. Ebbeli vizsgálata folyamán azon eredményre jut, hogy szociális állapotaink ziláltsága a tudomány vívmányai által teremtetett újabb közgazdasági alakulásokban keresendő. Nem tagadom, hogy a baj egyik forrásának én is hajlandó vagyok ez átalakulásokat elismerni; de kellett ehhez még egyebeknek is járulniok. Az emberek külső, helyi elszórattatásait ez alakulások megmagyarázzák; de nem azon benső, lelki meghasonlást, melylyel minden lépten-nyomon oly gyakran találkozunk. Ennek sokkal mélyebben fekvő pszichológiai okának kell lenni. Sajnálom, de nem tehetek róla, ki kell mondanom, hogy én ennek okát részint az egyház — illetőleg egyházak, — részint az iskola dogmatismusában vélem feltalálhatni.

Szilárd meggyőződése, hogy a vallásos érzelem s az ebből eredő vallás az ember lényéhez tartozik, éppen ez által különbözik az ember a többi valóságoktól; még nem találtak sem a történetkutatók, sem az ethnologusok oly népre, melynél a vallás, bármily kezdetleges csirában, meg ne lett volna. E vallás, valamint minden vallásos igazság, örök és változatlan; de az emberi értelem van állandó változásnak alávetve, s e változáshoz képest, más-más világításban látja minden kor, sőt minden egyén a változhatatlan igazságot. Minden kor vallásos felfogása a dogmákban nyert kifejezést. Ha mi akár a hatodik, akár a tizedik, akár a tizenhatodik század vallásos felfogását (dogmáját) a tizenkilencedik századvégi emberre rá akarjuk erőszakolni: akkor az ellen a józan ész ép úgy fellazad, mint az ellen, ha valaki mai napság a villanosság vagy delejességben ördögi varázslatot akarna mutatni. A mai korszaknak még legegyszerűbb embere sem zárható el a haladás szemléletétől, és ha már most látja, hogy ennek vívmányai ellentétben állanak azon jámbor hittal, melyet neki, mint egyedül igazat és üdvöztőt

hirdettek: fellázad lelkiismerete, a dogmákkal együtt eldobja magát a vallást is, elveszíti lelki egyensúlyát, meghasonlik magamagával. A magasabb műveltséggel bíró egyén ily esetben azt gondolja: eppur si muove, és az ember magasabb erkölcsi rendeltetésében megtalálja a vigaszt. De mit tegyen az ilyen műveltséggel nem bíró? Csoda-e aztán, ha a haladás folyama, gátjait áttörve, kiszámíthatlan pusztításokat követ el? És vajon ez esetben a folyam-e a bűnös, vagy az, ki annak folyását megakasztani akarván, eléje gátat emelt? Az egyházi dogmatizmus szerepe még inkább kitűnik, ha egy pillanatot vetünk a dogmák keletkezésének történetére. A dogmák ugyanis mindmegannyi vitairatok, melyekben a legtöbb esetben nem az illető kor haladó felfogása nyert kifejezést. Gondoljunk pl. a Nestorianusok és Arianusok történetére! Egyébként úgy a keresztén, mint más vallás nem annyira tan, mint élet. Krisztus urunk sehol sem mondotta, hogy «ezt vagy amazt hidd», de igenis, hogy «így vagy amúgy cselekedjél!

Közéletünk ziláltságának egyik-másik okát az iskola dogmatizmusában vélem feltalálhatni. Ez alatt azon merev ragaszkodást értem, melylyel tanfőrfiaink — tisztelet a kivételeknek — a rendi alkotmány által megteremtett, s az abszolút uralom által fejlesztett iskola-szervezethez ragaszkodnak. A latin iskolák, a mai gimnáziumok — s minthogy a reáliskolák szintén klasszikus jellegű középiskolákká alakultak át, s mint-hogy a mi polgári iskoláink is ez utóbbiakat kívánják utánozni, tehát ezeknek is — ősei, a közélet szükségleteinek teljesen megfelelték akkor, midőn a nemzetet csak a karok és rendek alkották; ők voltak a nemzetnek törvényhozói, bírái: tehát műveltségre csakis nekik volt szükségük; a népnek, a jobbágyságnak, a műveltségnek még alanti foka is, csak ártalmára válhatott volna, mert ez által emberi méltóságuk tudatára ébredhettek volna, mi őket jobbágyi kötelességeik teljesítésében zavarhatta volna. Azonban a helyzet egészen megváltozott akkor, midőn a nép elnyomott jobbágyi helyzetéből nemcsak kiemelkedett, de a polgári választói jog által a törvényhozó testületnek is alkotó elemévé lett. D'Azieglio Massino, az olasz egység megalkotóinak egyike, még 1848. előtt így nyilatkozott: «Nekünk, mielőtt a nemzet egységét megalkotnók, előbb olaszokat kell képeznünk!» Csodálatos, hogy sem államférfiaink, sem tanfőrfiaink nem tudták az olasz államférfi ez elemi feladatát több mint 50 év alatt megérteni. A rendi alkotmány korszakában a népiskolának csak mint előkészítő iskolának volt némi jelentősége: a népképviselési alkotmány létrejöttével a népiskola való-ságos népnevelő intézetté alakult, illetőleg azzá kellett volna átalakulnia. De vajon átalakult-e azzá? Fájdalom, nem; sőt nagyon is távol vagyunk attól. Távolabb, mint 48-ban, akár 67-ben; mert akkor a szükségérzet legalább megvolt, de most még az is kihalt. A mai népiskola nem nevelő-intézet, legalább nem az annak a népképviselési alkotmányra való vonatkozásában. A népiskolának ezen vonatkozásai ugyanis a felsőbb osztályokban domborodnának ki; mert azokban taníthatnák az alkotmánytan és hazai történelem. Ezen osztályok pedig nincsenek sem falun, sem a városokban. Falun nem lehetnek, mert ez iskolákban megelégedhetünk, ha az a népiskola négy osztályának tan-

anyagát — mert az osztatlan — hat év alatt elvégzi; akkor pedig a tankötelezettség már megszűnik; a legtöbb városban pedig az ötödik és hatodik osztály felállítását még meg sem kísérik. Hol tanulja meg már a leendő polgár egykori alkotmányos jogait és kötelességeit? Ebből látszik, hogy a középiskolák mennyire gátolják a népiskolát természetes kifejlődésében. És még vannak, a kik panaszkodni mernek, hogy képviselő választásaink nem tiszták, hogy a nép elámítható és megvesztegethető. Én ezt nagyon természetesnek találom. Mert honnan szerezzé meg az a nép a kellő tájékoztatást és jellemstilárdságot, ha annak legalább alapjait az iskola le nem rakja? Szilárd meggyőződése, hogy a parlamentárizmus korunkban való decadenciájának, a parlamentek elvadulásának, egyik igen előkelő oka közoktatásügyi szervezetünk hiányosságában keresendő. Igazán nem csodálkoznám, ha egyszer a népeik jólétéért aggódó fejedelmek így szólnának a honatyáknak: «Megkísérlettem, hogy veletek kormányozzam, látom, hogy éretlenek vagytok saját sorsotok intézésére, gyermekek vagytok, elmehettek!»

Úgy látszik, hogy az ügy ez oldalának sejtelmével az ismetetett röpirat szerzője, Beetz, is bírt, a ki a tanítóképzést a népiskolával minél szorosabb kapcsolatba kívánta hozni; még inkább érzik ezt azon tanférfiak, a kik a tanítóképző előiskolájul az ú. n. felső polgári iskolát (Ober-Bürgerschule) kívánják kijelölni. Mi azonban ily félrendszabálylyal nem elégedhetünk meg: nekünk, a tanítóképzéssel való kapcsolatban, az egész közoktatásügynek reformját kell követelnünk. Ezen reform alap-tétele pedig más nem lehet, mint a *népiskolai általános tankötelezettség*.

A mi a röpiratnak azon részét illeti, mely magával a tanítóképzéssel foglalkozik, kevés mondani valóm van. A szakképzésnek az általános képzéstől való elkülönítése oly követelés, melyet a mi tanférfiaink is már régóta sürgetnek. Két ponthon nem csatlakozhatom azonban Beetz állaspontjához. Első sorban nem helyeslem, hogy ő a tanítóképzést sok mellékes dologgal kívánja megterhelni. A tanítóképzés maradjon tisztán tanítóképzés. A másik az, hogy ő a paedagogiai elméleti képzést az egyetemre kívánja utalni. Nagyon csodálom, hogy ő ezen eredményre jutott, mert különben úgy látszik, hogy ezen eshetőség sötét oldalaival teljesen tisztában van.

A mi végül Beetz-nek a képző-intézeti tanárképzést illető javaslatát illeti, megjegyzésem a következő. Ő előzetes tíz évi gyakorlatot kíván. Én nem hiszem, hogy ily hosszú tanítói működés után volna valakinek kedve és energiája, újra az iskola-jellegű tanulásra. Az elméleti ismereteket meg kell szerezni akkor, mikor az ember még fiatal. Ez azonban nem zárja azt ki, hogy az elméletileg már képzett fiatal embertől a tanítóképzőben való alkalmazás előtt 3—5 évi gyakorlati tanítóságot ne követeljünk. Ezen népiskolai gyakorlatot felette hosszúra nyújtani nem óhajtanám; mivel azt szeretném, hogy a férfi energiájának nagy részét a tanítóképzőnek szentelje. — A mi pedig a képzés helyét illeti, erre legalkalmasabbnak a paedagogiai seminariumot vagy akadémiát vélem; csak ez nyújthat egy összhangzatos elméleti képzést, csak ez kísérheti jelöltjeinek gyakorlati működését lépésről-lépésre. Ez azonban nem zárna ki, hogy a tudományos kutatás módszereinek el-

sajátítása szempontjából, az egyetem támogatása is ne használtassék fel. Szerintem e tekintetben leghelyesebb úton van Franciaország. Ha a francia tanárjelölt St.-Cloude-ból időnként a Sorbonne-ba mehet; nem látok különös akadályt abban, hogy a mi jelöltjeink a lánczhídon át ne mehessenek. Ezen képzést még a középiskolai tanárokat illetőleg is helyesebbnek találnám. Hogy nekünk ez idő szerint középiskolai tanáraink nincsenek, — csak középiskoláknál működő tudósaink: ennek oka az egyoldalú képzés. E példát utánozni nem ajánlanám.

Az előadottakból kitűnik, hogy ez ügy a végleges döntésre még nem érett, — s hazai viszonyainkat tekintetbe véve, nem is igen lehet reményünk, hogy az a közelben erre érett legyen; de ebből még nem következik, hogy — a tokozatos evolutio törvényét követve — a haladás útján egy lépést előre ne tegyünk. Ilyen lépés azon gondos munkát is, melyet az egyesület központi választmánya végzett. Csak azt ne higyük valahogy, hogy ez már az utolsó lépés. Tehát csak előre!

Somogyi Géza.

Tanítóképző-intézeteink az 1900. évi párisi világkiállításon.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr f. é. április hó 20-án, 1817. eln. sz. a. a magyarországi tanítóképzésnek a párisi világkiállításon való bemutatása tárgyában magas leiratot intézett egyesületünk elnökéhez.

Ezen rendeletben mindenek előtt hivatkozás történik arra, hogy az 1900. évben, Párisban rendezendő világkiállításon, mely — a rendezés és előkészületek után ítélve — méltó módon fogja megnyitni a huszadik századot s megjelölni a modern civilizáció haladásának új kiinduló pontját, Magyarország, mint önálló állam, hozzá méltóan szintén részt fog venni s a kiállítási bizottság nagy súlyt helyez arra, hogy Magyarországnak különösen kulturája, annak fejlődése s nemzeti megizmosodása méltóképen legyen bemutatva a világ előtt.

Majd közölvén a népoktatásügyi csoport kiállítási tervezetét, melyet Halász Ferencz kir. tan., min. oszt. tan. előadó állított össze s melyet a kiállítási bizottság el is fogadott: *a miniszter úr egyesületünket bizza meg a hazai tanítóképzés ügyét feltűntető s a kiállításon bemutatandó tárgyak összeállításával.*

A választmány — miként azt a f. é. majus hó 2-án tartott ülés jegyzőkönyvében is olvashatni — e megtisztelő megbízatást örömmel fogadta s hazafias készséggel jelentette ki, hogy e fontos megbízatásnak eleget fog tenni.

A fenn tisztelt magas rendelet az egyesület első, legközvetlenebb feladatául a költségjegyzék összeállítását tűzvén ki, a választmány Dr. Kovács János, Miklós Gergely és Sztankó Béla tagokból álló bizottságát kérte fel a költségjegyzék összeállításával.

A költségvetés összeállításánál a következő szempontok voltak irányadók:

a) hogy tanítóképzésünk — miként az említett rendelet is kifejezi — jellegzetesen, könnyen s világosan attekinthetőleg s főként *intézményesen* mutattassék be.

b) tekintetbe volt veendő, hogy a nevelés és népoktatásügyi csoport számára összesen 140 m² alap- s ehhez tartozó falterület jut s hogy ezen csoport összes kiállítási költsége 10,000 frtban van előirányozva.

c) Irányadóul volt tekintendő Halász Ferencz előadónak már említett s a kiáll. bizottság által elfogadott előadói javaslata, melyet a tanító- és tanítónőképző-intézetek illető részleteire vonatkozólag az alábbiakban egész terjedelmében közlünk:

A) Tanítóképző-intézetek.

I. Tanítóképzés.

1. *Iskolaépület* (iskolai épület külseje és beosztása). Udvar, kert, gazdasági telek (homlokrajzi, alaprajzi mintázat). Mindegyikből a legjellegzetesebb mutatvány.

2. *Tanárok.* a) A személyi adatok összesített statisztikai kimutatásokban (honosság, kor, tanulmányok, képesítés, anyanyelv és nyelvismeret). b) Irodalmi munkásság.

3. *Tanítványok.* a) A növendékek statisztikája (vonalos és sík diagrammokban, az illetőség kartogrammokban).

4. *Tanítás és nevelés.* a) *A tanítási anyag* (részletes tanmenet, haladási napló, órarend, a növendékek munkái eredetiben, [magyar, német és más hazai nyelvi dolgozatok, földrajzi és történeti dolgozatok, természettudományi dolgozatok, mértani és számtani dolgozatok, *zenei dolgozatok*, szabadkézi és mértani rajzok, szépírási füzetek, ipari és gazdasági kézimunkák, tanítási tervek]). b) *Tanítási eszközök* (teljes mintaszerű felszerelés). c) *Iskolai élet* (rendtartási szabályok, ifjúsági körök alapszabályai, iskolai ünnepek, előadások). d) *Internatus és externatus* (fényképekben). e) *Köztartás* (helyiségek, étlap, rendszabályok).

5. *Tanítóképesítés.* a) Az 1898/99-ik tanévről az összes írásbeli tételek. b) A képesítettek statisztikája.

6. *Gyakorló-iskola.* (Lásd fentebb az 1., 2., 3. és 4-ik fejezetnek a) és b) pontjait)

II. A tanítóképzés kormányzata.

Országos törvények, rendeletek, intézkedések. Felvételi szabályzatok; a nevelés és oktatásra vonatkozó szabályzatok. Képesítési szabályzatok. Igazgatási és felügyeleti szabályzatok a tanárok alkalmazását, nyugdíjazását, szolgálatát illetőleg. Nyomtatványok.

B) Tanítónőképzők.

I. Tanító- és nevelőnő-képzés.

Lásd a tanítóképzőkről szóló rész 1., 2., 3. fejezetét.

4. *Tanítás és nevelés.* a) *A tanítási anyag* (részletes tanmenet, haladási napló, órarend, a növendékek munkái eredetiben, [magyar,

német, francia és angol írásbeli dolgozatok] földrajzi és történeti, természettudományi, mértani és számtani, zenei dolgozatok, szabadkézi és méréstani rajzok, szépirási füzetek, fokozatos rendben összeállított női kézimunkák, tanítási tervezetek). *b) Tanítási eszközök* (teljes mintaszerű felszerelés). *c) Iskolai élet* (rendtartási szabályok, ifjúsági körök alapszabályai, iskolai ünnepek, előadások). *d) Internatus és externatus* (fényképekben). *e) Köztartás* (helyiségek, étlap, rendszabályok).

5. *Tanítóképesítés.* (Lásd a tanítóképzőknél.)

6. *Gyakorló-iskola.* (Lásd a tanítóképzőknél.)

II. A tanítóképzés kormányzata.

(Lásd a tanítóképzőknél.)

Ezek alapján készült el a költségvetés, mely egyuttal az előadói tervezet részletezése gyanánt is tekintendő.

E költségjegyzékben mindenütt nyomon van kísérve az *összesítés* alapelvein nyugvó előadói javaslat, csak itt-ott vannak pótlások, hol épen az intézményszerű bemutatás érdeke azt megkívánta. Így pl. felvétellett egy nagyobb szabású kartogramm, mely a magyarországi összes tanítóképzők elhelyezését volna feltüntetendő, a képzők jellegével és alapítási évükkél; továbbá felvételtek: a jellegzetesebb tantermek és szertárak fényképei, az 1899. évi képesítési szóbeli tételek, az 1898/99. évi értesítők gyűjteménye, egy tankönyvsorozat, egyesületünk kiadványai.

A kiállítási költségek összege a jegyzékben 1325 frtban van előirányozva, a szükségessé válándó hely nagysága pedig 12 m² alapterületben s a hozzátartozó falterületben.

Ezen költségjegyzék a kívánt időre — május 15-re — felterjesztett, tehát jelenleg jóváhagyásra vár.

A jóváhagyás után lesz összeállítandó a *részletes tervezet* s ennek alapján megállapítandó a részletes *munkaterv*.

Sztankó Béla.

NÉPOKTATÁS.

A psychologia a gyermekszobában.

— I. közlemény. —

A gyermekpsychologia célja és irodalma.

A ki a müncheni nemzetközi lélektani kongresszus munkálatait figyelemmel kísérte, annak mondanom sem kell, hogy a gyermek megfigyelésnek még más iránya is van, mint a melyet e lapok f. é. márcziusi számában ismerttettem.¹ E másik irány, melyet physiologia-psycholo-

¹ Az iskolába lépő gyermek képzettartalmának meghatározása. Magyar Tanítóképző 1898. III. füzet.

giainak is nevezhetnénk, azt tűzte ki feladatává, hogy az ember testi és lelki fejlődését legalább is a bölcsőtől kezdve figyelemmel kísérje s megfigyelése s vizsgálódásai és a hol kell, kísérletei alapján is megállapítsa a testi és lelki élet fejlődésének és átalakulásának processusait és fokozatait.

Ez a tudomány még nagyon új s maguk a vizsgálódók is beismerik, hogy adataik ez ideig sokkal hiányosabbak és hézagosabbak, mintsem belőlök pszichológiai igazságokat lehetne levezetni, de a vizsgálódók lelkes táboráé hiszi és vallja, hogy fáradozása idővel ez irányban is eredményre vezet s akkor majd a psychologus és a paedagogus egyaránt elismeri, hogy *a gyermek-pszichologia nélkül valóban geneticus psychologia*, e nélkül pedig a paedagógiának biztos alapja — *lehetetlen*. S ez az időpont, miként ők mondják, nincs már messze.

Maguk a psychologusok s köztük *Wundt* is (Grundriss II. kiad. 347. l.), meglehetősen kicsinylőleg nyilatkoznak a gyermekszoba pszichológiájáról. *Münsterberg* azt hiszi, hogy a gyermekek megfigyeléséből a pszichológiának annyi haszna lesz, mint az embryológiából az anatómiának.

Legyen a dolog bármiként, annyi tény, hogy a gyermekmegfigyeléseket az *orvosok* (különösen elmeorvosok) és *Darwin hívei* űzik nagy előszeretettel s míg amazok az *öröklés törvényének*, emezek a *faj fejlődésének* problémáihoz szolgálnak korántsem kicsinylendő adalékok.

Az *öröklés-tana*, bár gyakorlatilag csak újabban alkalmazták, már régi keletű. Benne van a zsidó mythosban (eredendő bűn) és Mózes törvényeiben is («megbüntetem az apák vétkeit a fiakban.»). Kálvin praedestinatio-tanát meg azok a bizonyítékok, miket az orvosi szaktekintélyek az ember agyának fejlődése s jelleme, tehetsége közötti összefüggésre felhoznak, megdöbbsentően megerősítik. Nem azt mondjuk többé: a lélek olyan, mint a tiszta lap, hanem igen is: azért látjuk tisztának ezt a lapot, mert azt a sok, nagyon sok írást, a mi rajta van, nem tudjuk elolvasni! E tan szerint az apák elpazarolhatják utódaiknak nemcsak anyagi, hanem *szellemi* javait is, megrövidíthetik az utókor élettartamát, tönkre tehetik egy egész nemzedék egészségét. A mily megdöbbsentő az öröklés tanának a *degenerációra* vonatkozó része: ép oly felemelő a másik, mely azt tanítja, hogy az a szellemi vagyon, melyért valaki egész életén keresztül fárad, egészsége, testi és szellemi erejének megóvására irányított törekvése nem száll vele sírjába, hanem utódaiban, ha késő nemzedékben is, de egyszer bizonyosan feltámad s hozzájárul a faj nemesüléséhez és fejlődéséhez. Hogy mikor? — az a titkok-titka.

Vannak ugyan, kik az öröklés-tanát nem fogadják el ilyen általánosságban s mint *Weismann* német tudós is, ki «Die Continuität des Keimplasmas als Grundlage einer Theorie der Vererbung» cz. művében azt a tételt állítja fel, hogy a *szerzett* sajátságok, tulajdonságok át nem örökölhettek; de vannak olyanok is, kik a szellemi élet első nyilvánulásainak okát egyenesen az öröklésben keresik. Ezek azután a gyermek első mérgét, dühét egyenesen valamely hajdani *ős* élet- vagy

halálküzdelse maradványának tartják. A kételkedők elé odadobják a kérdést: ha ezeket az életnyilvánulási jeleket nem örököljük, hanem ezek a csecsemőkben csak úgy keletkeznek, *de novo* fejlődnek, mondjátok meg: *honnan s miből?* Csak nem akarjátok velünk elhiteni, hogy az a magával tehetetlen kised a *semmiből* képes legyen valamit létrehozni, teremteni?

Az öröklés azonban nemcsak az *embernek*, hanem az *állatnak* is osztályrésze. (Szt. Ágoston, Luther és újabban Butler püspök is azt valják, hogy az állati lélek ép úgy halhatatlan, mint az emberi) Vegyének vizsgálódás alá a madár tojását, elemezzétek azt, ha tetszik, vegyileg. Rajóttök-e elemzéstek folytán arra: miért fél a költőgépben kiköltött csirke a varjútól már akkor, a midőn még semmiféle madarat sem látott? S miért nem ijed meg a tyúktól, kakastól s bármely házi állattól? Miért szalad a tyúk által kiköltött récze-sereg a kotlós minden jajveszéklése daczára a vízbe? Vagy miért repül el a háznál kiköltött vadrécze azonnal, mihelyt csak teheti? Ha a tojás vegyi alkatrészei nem adnak e kérdéseinkre feleletet, fel kell teteleznünk, hogy abban a tojásban kell olyas valaminek lennie, a mit sem fizikailag, sem kémiai-lag meg nem határozhatunk, melynek tehát az *anyaghoz* semmi köze és még is azt eredményezi, hogy az újszülött hasonló lesz szülőihez, talán külsejére, tollazatára is, de még inkább természetére nézve. Hol keressük ezt a *valamit?* Azokban a részekben, a melyekből az embryo alapja, a csíralevél keletkezik.

Messze vezetne, ha én, kinek nem a vitában való részvétel, hanem csak a nézetek és tények ismertetése a feladatomban, az öröklés törvényének bővebb fejtegetésére kiterjeszkedném. De ennyit fel kellett belőle vennem, mert a gyermekszoba psychológiájától igen sokat várnak a tudósok e kérdésre: mit is örökölhetünk hát tulajdonkép őseinktől?

A közönséges életben rendesen éles különbséget szoktunk tenni az állati *«pára»* és az emberi *«lélek»* között. Ha valamit hallunk az állatokról, rendesen csak azt mondjuk: *ösztönből* cselekszik így s nem másból. Darwin hívei azonban azonnal előállanak a kérdéssel: hol végződik az *ösztön* s hol kezdődik az *értelem*? E kérdésre annál nehezebb lesz a felelet, minél jobban meggondoljuk, hogy az értelemből kifolyó cselekedet is sokszori ismétlés esetén ösztönszerűvé válik. Ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy az *értelem* csupán emberi tulajdonság, akkor az állatvilág megfigyelése akárhányszor arra vezet bennünket, hogy az állat *ösztönből* sokszor okosabban cselekszik, mint az ember *értelemből*, vagyis Bálám számára okosabb, mint a gazdája. Minél jobban megfigyeljük az állatokat, annál inkább megérlelődik bennünk az az eszme, ha Darwin tanát még úgy elítéljük is, hogy különösen a felsőbb rendű állatoktól az értelem bizonyos fokát megtagadnunk nem lehet.

Azt hiszem, alig van közöttünk valaki, kinek egyik vagy másik házi állatról ebben a tekintetben tapasztalata ne lenne. Egyik ismerősömtől hallottam a következőket: kutyájának egy darab húsban mérget adott be. A kutya alig nyelte le a húst, egy pillanatig megállt, mintha gondolkoznék, aztán nyílsebességgel futott a kert egyik szélére, s ott addig rágott valamilyen fűvet, míg az a hányási ingert elő nem idézte

nála. Kérdés: *öszönből* cselekedte-e ezt a kutya, vagy már talán az értelemnek is van az ilyen dologban bizonyos része?

Egy másik ismerősömnek volt egy «erkölcsös» lova, a melynek az volt a sajátja, hogy az indulás előtt mindig hátranézett a kocsira. Ha ketten ültek a kocsin, semmi baj se volt vele, ha hárman vagy négyen voltak, egyet sóhajtott, de azért elindult; ha azonban négynél többen voltak, vagy a kocsi szénával vagy pedig gabonával volt megpakva, embernek kellett lenni annak, a ki helyzetéből ki tudta mozdítani. Minden jel arra mutat, hogy ez a ló addig-ameddig, tudott számlálni, pedig soha se volt czirkuszban. Közmondásainkban nyoma van az «*ebijesztő* péntek»-nek» (húsvét után való első péntek), melyet azért neveznek így eleink, mert azt hitték, hogy e napon is azt *gondolják a kutyák*, hogy még a nagybőjtben vannak. Macskáról, kutyáról, tyúkról stb. nem egy ezekhez hasonló esetet ismerek s ismernek bizonyosan mások is; annyiival inkább a természetbúvárok, kiknek a munkája telve van ilyen, az embert gondolkozóba ejtő esetek leírásával.

Leroy versaillesi erdész egy munkájában («Intelligence des animaux») igen érdekes dolgokat találhatunk az állatok értelmének megfigyeléséből. *Romanes*¹ felemlít ezek közül néhányat, a farkas, kutya szarvas, a róka és a varjú leleményességére vonatkozólag, annak a bebizonyítására, hogy az állatok az abstractió bizonyos nemére is képesek. A varjúkról pl. a következőket mondja: Hogy a varjúkat tojásaikkal együtt elpusztítsák, megkísérlették, miként lehetne a varjút a fészekben meglőni. Ha a vadász a fa alá állt, a melyen a varjufészek volt: akkor a varjú egész nap elült a szomszédos fak valamelyikén, de nem ült rá a fészekre. Hogy a varjút félrevezessék, gunyhót csináltak a fa alá s a vadász ebbe bújott bele. A melyik varjúra már valamikor ilyen gunyhóból rálóttek, arra ugyan hiába várt most is a vadász. Most úgy próbálkoztak meg, hogy előbb két-, majd másnap három ember ment be a gunyhóba s kis vártatva egy kivételével onnan távoztak s a varjú észrevette, hogy kevesebben távoztak, mint a mennyien oda betértek. Utoljára is úgy fogtak ki a varjún, hogy 5—6 ember ment be a gunyhóba s egy kivételével eltávoztak. És így a varjút *számításában* megtevésztették. Ez az eset nem egyszer, de mindannyiszor ismétlődött, valahányszor ezt megkísérlették. Ebből a természetbúvárok azt magyarázzák ki, hogy a varjú tud az 1—3 számkörben számlálni. Ha erre azt mondjuk! a varjúnak igen éles szaglása van, azért vette észre, hogy a gunyhóban ember van, a természetbúvár ismét előáll kérdéseivel, miért nem vette a varjú a szagot akkor észre, mikor hatan mentek be a gunyhóba s öten eltávoztak?

Ezzel kapcsolatban felemlíti *Romanes*,² hogy a londoni állatkertben volt egy csimpanz, mely *tíz*ig tudott számlálni s azt azzal bizonyította be, hogy jó kedvében bárhány szalmaszálat kértek tőle, mindig pontosan odaadta. A szalmaszálakat egyenkint szedte fel, szájába fogta

¹ John Romanes: Die geistige Entwicklung beim Menschen. Angolból németre fordítva. Lipcse. Günther E. kiadása. 1893. Ára 6 M.

² U. o. 60. l.

egész addig, míg a kért összeg kitelt s akkor a kérőnek egy csomóban oda adta.

Ilyen s ehhez hasonló, az állatok értelmére vonatkozó adatot a természetbúvárok igen nagy számban gyűjtöttek már egybe s azt állítják, hogy némelyek nemcsak saját társaik és az ember, hanem még más állatok hangját is megértik.

Goodbehere beszéli,¹ hogy egy akolba zárt ponny aklának reteszét vissza szokta tolni s ekkor nyerített az udvaron szabadon nyargalászó számárnak, erre a számár az akolhoz futott, rálépett a kilincsre, ki nyitotta az ajtót és kieresztette a ponnyt.

Nem lehet czélom nekem itt az, hogy azokra az adatokra, miket az egyes állatokról: a hangyák (különösen a délamerikai vándorhangyák (eticon) hadseregéről), méhek és pókok, valamint az elefánt, medve, kutya, macska, disznó stb. stb. tanulékonyaságáról és értelméről összegyűjtöttek, én mind felsoroljam. Tény az, hogy Darwin hívei összehasonlítást tesznek az értelemre nézve a legmagasabb fokon álló állatok s a legműveletlenebb emberek s a *gyermek*ek között s összehasonlításuk alapján azt mondják: van ugyan különbség az állati és emberi lélek között, de e különbséget nem a lélek *nemében* és állományában, hanem csupán a *fejlődés fokában* szabad keresniünk s ép ezért már nemcsak az ember, hanem az állatok *psychológiájáról* is írnak és beszélnek.² A *fejlődés* tanának hívei aztán azt állítják, hogy a *homo sapiens* őse a *homo alalus* volt, ki anthropologiai tekintetben hasonlíthatott ugyan a majomhoz, de különbözött legalább annyiban tőle, hogy társaságban élt. Ha a *homo alalus*ról való hypothesis-t elfogadjuk, akkor azt is kimondjuk, hogy a kik még annyira kérkednek is őseikkel, nemesi és más czímereikkel, évezredek előtt azoknak az őse is csak olyan lény volt, ki képes volt ugyan két lábon járni, fegyvert készített a kövekből, tüzet csalt ki a kovából, társaságban élt, meglevő ismereteit taglajtás, arczfintorítás s bizonyos hangok segélyével társaival közölte, de ennél többet nem igen tudott. Sok, sok idő kellett, míg belőle *homo sapiens* válhatott!

A *fejlődés* tanának hívei az egyes egyén fejlődésében az egész faj, az egész emberiség fejlődését keresik s azt állítják, hogy bár a mai ember többé már nem a *homo alalus*, hanem a *homo sapiens* agyrendszerét örökli, fejlődésének egyes korai jóformán megegyeznek az egész emberiség sok, sok időre terjedő fejlődése koraival. Ezért foglalkoznak ez irány hívei oly nagy előszeretettel az első gyermekkor megfigyelésével.

Ez a *hárm*as érdekelte vitte be a *psychológiát* a *gyermekszobába*. Ez indította rá az egyeseket arra, hogy a gyermeket a *tudomány* szempontjából megfigyeljék. A ki azonban ily megfigyeléseket akar teljesíteni, attól megkivánják, hogy elegendő *physiologiai* és *psychologiai*

¹ U. o. 100. l.

² Ide vonatkozó munkák: G. John *Romanes*: Die geistige Entwicklung im Tierreich, Angolból németre fordítva. Günther E. kiadása. Ára 5 M. — *Scheitlin*: Versuch einer Tierseelenkunde. Tübinga. 1840.

ismerettel bírjon, különben megfigyelése nagyon is *kétes értékűvé* válik. Hogy maguk a szülők, különösen az anyák gyermekeiket régtől fogva megfigyelik, azt mindnyájan tudjuk. Olyan régi e megfigyelés, mint gyermekeink iránti szeretet és a szép iránti érzékünk; de az ilyen, hogy úgy mondjam, laikus megfigyelésre a tudomány nem építhet. Hányszor halljuk, hogy valamelyik gyermek a születés után két-három napra *mosolyog* és pedig akkor, a mikor *alusszik!* A nép erről azt tartja, hogy a *kisded az angyalokkal álmodik*. De hát lehetséges-e ez a mosolygás, hogy az álmodásról ne is beszéljünk? Nem valószínűbb-e, hogy csupán egy izomrándulás idézte elő azt az arczvonást, melyet mi mosolygásnak nevezünk? — A physiologiai és psychologiai ismeret elegendő lehet ideig-óráig, míg a gyermek eszmélni nem kezd, de ekkor fellép egy másik kellék: a megfigyelőnek *szeretni* kell a gyermekeket, *rátérmettségének* kell lenni gyermekekkel való bánásra; mert ha bizalmat nem tud a gyermekben maga iránt kelteni, a gyermek zárkózottá válik s minden néven nevezendő ismerete hiábavaló lesz a megfigyelésnél.

Mikor e nehézségekre rámutatok, korántsem akarom azt mondani, hogy ezek *legyőzhetetlenek*. Sully¹ azt hiszi, hogy e megfigyelésekre különösen a nők volnának alkalmasak, ha ez irányban elegendő elméleti ismereteket szereznének s Anglia s Amerika művelt nőitől e tekintetben sokat vár.

A mi ennek az új tudománynak a *történetét* illeti, elmondhatjuk, hogy a gyermekmegfigyelésre vonatkozó eszmék csirái meglehetősen messzire nyulnak vissza.

Tudjuk, hogy az empyricus psychologia atyja *Aristoteles*; már ő hangsúlyozza, hogy a psychologia csak akkor szülhet áldásos eredményeket, ha az élővilág összességében nyilvánuló lelki jelenségeket tudományos vizsgálat alá veti. Vizsgálataiban nem elégszik meg az emberrel; azt tanítja, hogy az állatok is találhatók a lelki élet vonásai. A különféle lelki jelenetekben a lélek fokozatos fejlődését észreveszi. Figyelmét nem kerüli el az sem, hogy a nagyon fiatal szülők magzatai állatoknál, valamint embereknél tökéletlenek s többnyire a női nemzedékhez tartozók; az öregekéi pedig gyengék, erőtelenek lesznek. Egyik sem hasznos az emberi társaságra. Ennek megakadályozására, a mint tudjuk, óvintézkedéseket is ajánl.

Plutarchos a nemi-élet elfajulására s részeg állapotban nemzett gyermekek szellemi állapotára tesz szellemes megjegyzéseket, mikből azt olvashatjuk ki, hogy az öröklés tanát ő is gyanítja.

Galneus nem tudja semmikép megmagyarázni magának: honnan van az, hogy mielőtt a bonczolás révén megtudjuk azt, hogy a különböző mozgásokat az izmok segítségével hajtjuk végre, már régen, gyermek-korunkban, képesek vagyunk e mozgásokat végrehajtani? Felvilágosításért a bölésészekhez fordul, egymás után négyet megkérdez, de egyik se tud kérdésére feleletet adni. Csodálkozásában végre fel-

¹ Sully James: Untersuchungen über die Kindheit. Angolból németre fordította Stimpff. Lipcse, 1897. Wunderlich E. kiadása. Ara 4'80 M.

kiált: Ha eszes az a lélek, a mi a testet felépítette: miért nem tud azokról az eszközeiről, miket oly pontosan használ, még se semmit; ha azonban észnélküli, csupán tengéletű: miként tudott ily bölcs szerkezetű építményt, mint az emberi test, létesíteni?

E nyilatkozatok s más ezekhez hasonlók azonban csupán a kezdet kezdetei s csak arra ösztönözhettek, hogy az emberek az emberi lélek sajátságáról gondolkodjanak, magukat és másokat megfigyeljék.

Még *Rousseau* is röviden végez azzal a dogmával, hogy az ember eredetére nézve rossz. Jóformán minden indoklás nélkül dobja oda: «Minden jó, a mi a természet kezéből kijön!» de felébreszti a gyermekek iránti érdeklődést.

Locke az első, ki az emberi lélek fejlődésének történetét figyelembe veszi. Azt hirdeti, hogy a lélek olyan mint a tiszta lap, lassan-lassan kell ismerettel megtöltenünk, de e mellett kifejti, hogy a mint különbözők az egyes emberek arcvonásai, ép úgy különbözők a különböző egyének lelkének sajátságai. Tudja, hogy a mikor a gyermek megszületik, már bizonyos tapasztalásai vannak. Arra a kérdésre, *hol* szerezte ezeket? Azt feleli: az anya méhében. Úgy találja, hogy az épen most született gyermeknek valami homályos képzele lehet az éhség, szomjúság és melegségről s ezek mellett esetleg a fájdalomról is lehet olyan-amilyen tapasztalata. A születés után az első, a miről a gyermek képzetet szerez: a világosság; hogy a többi képzetek mikor s mily sorrendben lépnek fel, azt általában meghatározni nem lehet, mert erre már a gyermek környezete van nagy befolyással. — *Locke* eszméi gondolkozásra készítették a tudósokat. *Cabanis* már azt hirdeti,¹ hogy mikor a gyermek a világra jó, lelke már korántsem «tiszta lap.» A méhmagzat már szerez tapasztalatokat és pedig mind kívülről, (mikor mozgásai közben a méh falait érinti) mind pedig belülről, mert az egyes szervek fejlődése, növekedése nem történhetik meg minden feltűnés nélkül. E tapasztalatból aztán számos ösztön keletkezik, melyek együttvéve képezik az eredeti ösztönöket. Felemlíti, hogy már *Hippocrates*nek feltűntek a szopásnál végezett mozgások s e mozgások különfélesége s mesterkedtsége arra a következtetésre vitte *Hippocratest*, hogy a magzatnak már az anya méhében kell a méh nedvéből szopnia. Ezzel szemben *Bichat*² azt hiszi, hogy a magzatnak a méhben csupán tengélete van.

Mint ezekből látjuk, az a kérdés lépett itt már előtérbe: mik azok a képzetek, a miket a gyermek születése alkalmával magával hoz? Ehhez járult későbbben az: mily sorban kezdenek fejlődni az újszülött érzékei? E kérdésekre *Darwin* Erasmus (*Zoonomie oder Gesetze des organischen Lebens*. Pest. 1801.), *Carus* (*Psychologie*. II. 1808.), *Rudolphi* (*Grundriss d. Psychologie* 1823.), *Batain* (*Experimental-*

¹ *Cabanis*: *Rapports du physique et du moral de l'homme* 2-me mén. «Histoire physiologique des sensations.» Továbbá: «Des premières déterminations de la sensibilité.» Vessd össze: *Kusmaul*: *Untersuchungen*. II. kiad. Tübinga 1896. 12. lap.

² *Bichat*: *Recherches physiologiques sur la vie et la mort*.

physiologie 1853.), *Heyfelder* («Die Kindheit des Menschen.» 1858.) munkáiban találkozunk érdekes dolgokkal. Ezeken kívül a physiologusok s psychologusok egész serege foglalkozik e problémák megfigyeltetésével, míg *Hume* (Über die menschliche Natur. Angolból ford. Jakob H. L. 1790.) azt mondja, hogy nem érdemes a fáradságra, azon törni a fejünket: mikor kezdődik az embernél a gondolkodás, a születés előtt vagy pedig után?

Az itt felemlített írók munkái azonban csak alkalom adtán, más kérdések kapcsában foglalkoznak a gyermekmegfigyelésre vonatkozó esetek fejtegetésével. Az első tulajdonképeni gyermekmegfigyelési munka 1787-ben jelent meg a «Hessische Beiträge zur Gelehrsamkeit und Kunst» II. kötetében «Über die Entwicklung der Seelenfähigkeiten bei Kindern» cím alatt. Írója *Tiedemann* Dietrich, ki 1781-ben született Frigyes nevű fiára vonatkozó megfigyeléseit tette itt közzé. E munkát később angolra, francziára is lefordították s újabban *Ufer* altenburgi igazgató újra kiadta németül. Németországban azonban e munkára csak akkor lettek figyelmessé, a midőn *Machelan* a Journal de l'instruction publique 1863. évi folyamában francziául ismertette és még inkább midőn *Perez* Bernát «Thierry Tiedemann et la science de l'enfant» című munkájában közrebocsátotta és végre, midőn az angol fordítás is megjelent. Ez időtől fogva Angliában, Franciaországban, az Amerikai Egyesült Államokban a gyermekmegfigyelésre vonatkozó művek jóformán egymást érik.

Angliában az első gyermekpsychologus *Darwin*, ki a «Mind» című folyóirat 1887. évi folyamában ösztönöztetve a nagy franczia bölcsész és psychologus *Taine*, műve «Note sur l'acquisition du langage» (Revue philosophique 1876.) és «L'intelligence» által is, — kiadta azokat a jegyzeteit, miket Francis fiára vonatkozólag, még 1840-ben tett. A nagy Darwin e munkájának címe: «Biographical Sketch of an Infant.» (Egy gyermek életének vázlata) — Darwin munkáját követte ugyan csak a «Mind» 1878. évi folyamában *Pollock* F.: An Infant's Progress in Language (Egy gyermek beszédének fejlődése). E tárgyra vonatkozó munkák közül a legnevezetesebb: *Romanes* és *Sully* már említett munkáin kívül *Warner*: How to study children (1893.) című műve.

A megfigyelések céljából Angliában egyesületek is keletkeztek. És pedig 1881-ben a «The Parent's National Educational Association» (Nemzeti nevelésügyi egyesület), melynek külön gyermekmegfigyelési szakosztálya van. 1894-ben a «The British Child-Study Association», mely ép azért, mivel alapítói s vezetői a chicagói kongresszus alkalmával (1893) *Stanley Hall* és az amerikai gyermek-psychologusok működésével személyesen megismerkedtek, teljesen a psychologia szolgálatában áll. Az egyesületnek már is több száz tagja s néhány fiók-egyesülete van, mely fiók-egyesületek néhol egyenesen az egyetemmel állanak kapcsolatban. A «The Society for Promoting the Hygiene of School-Life»-t azért kell ide sorolnunk, mert az egyesület figyelmét különösen a nem normalis gyermekekre irányozza.

A gyermekmegfigyelés terén jelenleg *Amerika* viszi a vezérszerepet. Mily élénk élet uralkodik ott e téren, arra nézve legyen elég *Somogyi*

Gézának e lapokban megjelent ismertetésére¹ utalnom az olvasót. Az egész mozgalom megteremtője, életető lelke dr. *Stanley Hall* G., ki a Clark-egyetemen 1883. óta mint a psychologia tanára laboratoriumi kísérletei, előadásai, valamint «The American Journal of Psychology» és «The Pedagogical Seminary» jelesen szerkesztett folyóiratokban megjelent cikkeivel hasznos szolgálatot tett az ügynek. A chicagói nevelésügyi kongresszus psychologiai szakosztályának is ő volt az elnöke. Szavai lelkesítettek, gyűjtottak. A mi az Egyesült államok keleti részének Hall, ép az a nyugotnak *Barnes K.* (Műve: «A Study on Childron's Darwin's»). E két kiváló emberen kívül különösen az irodalmi téren sokat tettek még: *Baldwin M.* («Mental Development in the Child and the Race.» 1895.); *Krohn W. O.* (Folyóirata; «The Child-Study Monthly»); *Tracy F.* (The Psychology of Childhood. II. kiad. 1894.); *Shinn W.* kisasszony («Notes on the Development of a Child.» 1893—1894.)

A gyermekek megfigyelésére, valamint Angliában, úgy itt is egyesületek keletkeztek. Ezek közül nevezetesebbek: «National Association for the Study of Children», továbbá «Association of the Collegiate Alumni.» Az előbbinek elnöke dr. *Stanley Hall*, az utóbbinak *Shinn* kisasszony. Az egyes államokban, mint Illinois, Jowa, Minnesota és Nebraskában állami egyesületek vannak, a melyeknek célja a gyermekek megfigyelése. Ezzel azonban nem elégsznek meg, hanem a tanítók számára az egyetemeken, mint Worcesterben, Chicagóban, Philadelphiában, Lincolnban stb., stb. szűnidei tanfolyamokat tartanak. Hogy az amerikaiak a gyermeki lélek megfigyelésétől különösen paedagogiai tekintetben igen sokat várnak, azt, úgy hiszem, mondanom is felesleges.

Franciaországban a gyermek-psychologia tulajdonkép ott kezdődik, a mikor 1863-ban *Tiedemann* munkáját a «Journal général de l'instruction publique»-ban ismertetik. 1876-ban jelent meg *Taine*-nek a «Revue philosophique»-ben a gyermekekre vonatkozó tanulmánya («Note sur l'acquisition du langage chez les enfants et dans l'espece humaine»). A következő évben *Egger E.* lép fel «Observations et reflexions sur le developpement de l'intelligence et du langage chez les enfants» című művével. 1878-ban jelent meg *Perez B.* nagy munkájának («La psychologie de l'enfant») I. kötete: Les trois premières années de l'enfant) míg a II. kötet: L'Enfant de trois à sept ans s III. kötete: L'Art et la poesie chez l'enfant későbbi (1886) keletűek, míg *Compayré G.* «L'Evolution intellectuelle et morale de l'enfant» című műve 1893-ban látott napvilágot. Ujabb időben *Binet A.* szerez e téren érdemeket a Sorbonne laboratoriumában való kísérletei s kísérletei eredményeinek az «Année psychologique»-ben való közrebocsátása által.

Az olaszországi megfigyelésekre vonatkozólag, azt hiszem, elegendő, ha *Paola Lombroso* irónőnek e lapokban is megjelent ismertetésére utalok.² Itt a nevezetesebb munkások: *Luigi Ferri*, ki a «Filosofia delle

¹ «Psychologiai újra éledés.» «M. T.» 1897. IX. 590. l.

² «M. Tanítóképző» 1896. V. 203. «A gyermekpsychologia Olaszországban.»

scuolle italiane» című folyóiratban két ízben (1879. és 1881). közölte «Note su una bambina» cím alatt megfigyeléseit. *Paola Lombroso*: «Saggi di Psicologia del Bambino» (1894.) című művében írt érdekes és tanulságos dolgokat. Aztán ott vannak: *Antonio Marro*, *Salvatore Ottolenghi* («La sensibilità e l'età» 1894.); *Garbini A.* («Evoluzione del senso cromatico nei bambini» 1894.); *Corrado Ricci* («L'Arte nei bambini» 1893.); *Colozza* (Il giuoco nella psicologia e nella pedagogia» 1895.) *Sergi* («Un primo passo alla pedagogia scientifica e la carta biografica.» «Con illustrazioni.» 1892.); *Cesare Lombroso*nak két munkája tartozik annyira a mennyire ide, az egyiket *Fränkel* fordította le 1891-ben németre, melyben a gonosztevőkről anthropologiai, orvosi és igazságügyi szempontból beszél, másika pedig «Criminal anthropology applied to pedagogy» cz. alatt 1895-ben jelent meg. Lombroso következtetéseit azonban *Flechsigt* Pál lipcsei tanár,¹ valamint *Baer* is «Der Verbrecher in anthropologischer Beziehung» (1893.) című munkájában tévedéseknek mondja.

A gyermekpsychologia tulajdonképeni szülőföldjén, *Németországban*, Tiedemannak sokáig nem akadt követője. 1851-ben jelent meg *Löbisch J. E.* «Entwicklungsgeschichte der Seele des Kindes» című munkája, a nélkül, hogy valami nagyobb feltűnést keltett volna.

Sigismund B. híres kis munkáját, a «*Kind und Welt*»-et, melynél jobbat e nemben mai napig nem írtak s a mely írója nevét megörököltette, 1856-ban adták ki. Állapodjunk meg kissé e nevezetes munka írójánál! *Sigismund* született *Stadttilmben* 1819. márczius 19-én. Atyja jegyző volt. Atyját, mikor a fiú tíz éves volt, áthelyezték *Blankenburgba*. A gimnáziumot *Rudolfstadtban* végezvén, 1837-ben a jénai egyetemre ment az orvosi tudományok tanulására. Miután tanulmányait *Lipcseben* és később *Würzburgban* folytatta és bevégezte, mint orvos *Blankenburgban* telepedett le, később az orvosi pályát ott hagyta, nevelő, magánintézeti tanítónak lett. Aztán megfordult *Párisban*, 1846-ban pedig a *blankenburgiak* polgármesterré választották. 1850-ben *Rudolfstadtban* találjuk, hol a gimnázium és reáliskolában az újabb nyelvek mellett a természettudományokat tanította. Itt nősült meg s házasságából két gyermeke született. Az öregebbik gyermek fiú volt, ennek a fejlődését kísérte figyelemmel s később feljegyzéseit «*Kind und Welt*» cím alatt kiadta.² Meghalt 1864-ben. *Sigismund* munkáját eléggé jellemzi az is, hogy *Ziller* 1876-ban azt mondotta róla, hogy *Sigismund* az, a ki a gyermeki természetet legjobban ismeri.

Majd a physiologusok és orvosok egy nehánya lép fel megfigyelésével, a milyenek *Stich* (Lehrbuch d. Physiol.), *Grenzner*, *Kuszmaul* (Untersuchungen über das Seelenleben des Neugeborenen Menschen. 1859. II. kiad. 1896. Tübinga. 1 M.) stb. Ezeket követi *Semmig* «Das

¹ *Flechsigt*: «Gehirn und Seele.» *Lipcse*. II. kiad. 1896. 5 M. és «Die Grenzen geistiger Gesundheit und Krankheit.» *Lipcse*. 1896.

² A II. kiadást *Ufer* Kr. altenburgi igazgató rendezte sajtó alá s igen érdekes és értékes jegyzetekkel látta el. *Braunschweig* 1897. — *Sigismund* életét és működését dr. *Markscheffel K.* írta meg: *Berthold Sigismund, sein Leben und Schaffen als Arzt, Pädagog, Dichter und Volksschriftsteller.* *Jena* 1894.

Kind, Tagebuch eines Vaters» című munkája (II. kiad. Lipcse, 1876.); *Schultze F.*: «Die Sprache des Kindes.» (Lipcse, 1880. Günther. 1 M.); *Strümpell*: «Notizen über die geistige Entwicklung eines weiblichen Kindes während der zwei ersten Lebensjahre» a «Psychologia paedagogia» függelékében. 1882-ben adta ki *Preyer* híres s nagyterjedelmű munkáját: «Die Seele des Kindes»,¹ melynél nagyobb gyermek-pszichológiai munka ez ideig nincs. (Angola Brown, francziára pedig Barigny fordított le.) Ujabb keletűek *Keber A.* «Zur Philosophie der Kindersprache.» (II. kiad. 1890.); *Gutzmann H.*: «Des Kindes Sprache und Sprachfehler.» (1894.) Aztan az egyes folyóiratokban is foglalkoznak a gyermekmegfigyelés eredményeivel.

A németeknek most már külön folyóirata is van «Die Kinderfehler» cím alatt, mely a gyermekpszichológiai kutatások eredményét is közli. E lapot 1896-ban alapították: Trüper, Koch, Zimmer és Ufer. Az idevonatkozó irodalmat legrészletesebben felsorolja *Ehrismann* «Paidologie»-ájában. (Jena, 1896.)

A müncheni lélektani kongresszus munkálatai arról tanúskodnak, hogy nemcsak Angliában, Amerikában, Francia-, Olasz- és Németországban, de máshol is érdeklődnek a gyermekpszichológia iránt s munkások is a megfigyelésekben. Ennek tudata legalább is arra ösztönözhet bennünket, hogy kutassuk, vizsgáljuk egyelőre, ha nem is a gyermekszobát, de legalább azt: *milyen eredményeket értek el a külföldön a pszichológiai megfigyelések és kísérletekkel?*

Erre a kérdésre szeretnék én cikksorozatomban — a mennyire tehetem — feleletet adni és pedig azért, mert azt gondolom: ha ismerjük a megfigyelések módját, terjedelmét és eredményét, tisztában leszünk ez ügygyel teljesen s felelhetünk arra a kérdésre: *van-e nekünk is szükségünk ilyen megfigyelésre vagy sincs?*

Még csak annyit jegyzek meg, hogy magára a pszichológiára *Wundt V.* híres művét: «Grundriss d. Psychologie» (II. kiadás. Lipcse. Engelmann. 1897.), a gyermekmegfigyelésre pedig legalább egyelőre csak *Preyer*, *Sigismund*, *Kussmaul*, *Schultze*, *Sully*, *Romanes* és *Flehsig*-nek a már említett munkáit használom kútforrásul.

A ki azt hiszi, hogy tanulhatunk valamit, tartson velem!

(Csurgó.)

Pethes Fános.

IRODALOM.

Újabb ifjúsági iratok.

Leánytörténetek. Elbeszélések. Az ifjúság számára írta *Halden* Erzsébet. Budapest. Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-társulat kiadása. 1897. Ára 2 trt 40 kr.

¹ A IV. kiadás 1895-ben jelent meg. Lipcse. Grieben, 80. 462 l. Ára 8 M.

«Ama könyvek közül való ez, melyek olvasása felejthetetlen benyomást gyakorol az ifjú lélekre. Halden Erzsébet, a nagynevű ifjúsági író, ugyanis, a gyermek-lélek mély megértésével, nem annyira kalandos mesével, mint inkább az érzelmek húrjainak megrezegtetésével igyekszik fiatal olvasóinak romlatlan kedélyére hatni. Tárgyait abból a körből meríti, mely legközelebb áll a gyermekhez és különösen a leánygyermekhez: a családi életből. De látszólag egyszerű mesécskéit mélyekké, jelentősekké teszi az igazi, megható költészet, mely finom sugárhálóként terül rajtuk végig. Nem annyira az értelemhez, mint a szívhez szólva, azt hirdeti *Halden Erzsébet* minden sorában, hogy a család minden szépnek, minden jónak és minden fenségesnek foglalatja!» A díszes könyvecske mellé csatolt ezen valószínűleg könyvkiadói bírálatot, már hogy inkább annak tartalmát, a magam részéről is szívesen aláírom. Elismerem ugyanis, hogy «a könyv felejthetetlen benyomást gyakorol az ifjú lélekre!» El, hogy «Halden Erzsébet nagynevű ifjúsági író»; hogy «nem annyira kalandos mesével, mint inkább az érzelmek húrjainak megrezegtetésével igyekszik fiatal olvasóinak romlatlan kedélyére hatni.» — már t. i. Halden Erzsébet.

Hanem mindazáltal egy szerény, de fontos, legalább én azt hiszem, *fontos* megjegyzésem mégis van e «leánytörténetekre.»

Előbb azonban mégis csak jó tulajdonságait mondom el a karácsonyi vendégnek.

Hét szép nyelvezetű, csakugyan a gyermek lelkéhez szóló történet van összegyűjtve a fenti cím alatt, ú. m.: *A húsvéti nyul. Hedvig bábuja. Az új mama. Két takarékpersely. Titkolt bűn. A szegény Katicza. Az erdei lak.*

Vásott, gonosz kölyök lehet az, a kinek ezen mesék, *A húsvéti nyultól* elkezdve egész *Az erdei lakig* ne tetszenének. Báj, üdeség, ártatlanság a gyermeki szívhez mért gyöngédség mindegyiknek egyik legszebb, de természetes tulajdonsága. A nő szívnek finomságával, sőt mi több, az anyai kebelnek érzékenységevel látott és kigondolt a «leánytörténetek» minden részecskéje. És épen ez a titka annak, hogy miért tud mindenik a szívünkig érni, a lelkünkig hatni; mert hiszen rég elfelejtett, bensőnk napi rendjéről rég levett részletek tolnak előnkbe, s nemcsak a virágos mezővel, a zokogó patakkal, a meleg szobával, a drága otthonnal, hanem mindennel, a mi azokon és azokban élt, mozgott; mindennel a mi cselekedett. Tehát a gyermekkor térben, időben és tettekkel.

Eddig tehát még mindig levett kalappal állok Halden Erzsébet nem mindennapi művészete előtt! Csodálom, majdnem irigylem a gyermeki lélek rejtelmeiben való nagy jártasságát; s irigylem, sőt majdnem csodálom mindent észrevező szemlélő és semmit el nem felejtő tehetséget; talán még ékes nyelvezetét is.

Hanem Halden Erzsébet csak a mozaik egyes darabjainak mesetere: a teremtés nem kenyere.

Az első mese, «*A húsvéti nyul*» elolvasása után sokan a szemembe kaczagnának e merész kijelentésemért; «*A Hedvig bábuja*» már mosolylyá mérsékelné a nevetést, «*A szegény Katiczánál*», «*Az erdei lak*»

nál» pedig minden komolyabb kritikus egyet értene velem; mert a *Halden Erzsébet meséi és e meséknek minden fia, minden leánya ismeretesei, közönségesen ismeretesei mindnyájunk előtt.*

A mese, tetszik tudni, az a mese, a mikor a szereplők, valószínűleg a cél érdekében, csak azért tesznek rosszat, hogy azt több kisebb megpróbáltatás után kegyetlenül megbánhassák s miután másképp nem lehet, teljes vagy részletben való javulást ígérjenek.

S ezek a szereplők, mióta áll a világ! mindig egész sajátágosan gazdag gyerekekből teltek ki; a szegények mindig szörnyen jók, mód nélkül becsületesek és mindenekfelett már születésüknél fogva nagylelkűek, nemes gondolkodásúak.

Vennék csak e szép könyveket a szegény gyerekek!

Ha ez a kaptafája a meséknek, mennyire inkább egyformák azok a pajkos, természetesen gazdag úrfik, a leánytörténetekben nagyobb számmal, azok a rakoncátlan, szófogadatlan kisasszonykák, a kik «A hűsvéti nyul» Lillykéjének mintájára, valami jó nagy bűnt követnek el, de a kikenél aztán, hogy, hogy nem «komoran, tompán szólal meg a lelkiismeret hangja», míg végre... nos, végre, hogy, hogy nem, bevallván bűnüket, a föld legderékabb angyaláivá szegődnek.

S ez a különben derék kis Lillyke még nem boszantana engem, de már mi az ördögért kell a «Hedvig bábuja» Gertrudjának is hasonló dolgokra ragadtatnia magát?

A nagy Mark Twain, de erősen előlbe vágott, a mikor az ő irgalmatlan főűjével végigfűsölte az ilyen mű leánytörténeteket.

Most már csak azt kérdezem; hogy vajjon miért írnak még mind e mai napig efajta mondvá csinált s erkölcsnemesítőnek vélt ifjúsági iratokat? Mire ez a régi, elkoptatott s ezerféle változatban ki-s befordított forma? Mert vagy mesét írunk s az akkor legyen mese, a szónak igazi értelmében; vagy történetet szerkesztünk s akkor az legyen történet, de igazi történet, ha mindjárt «*leánytörténet*» is.

A mesztiz és még három elbeszélés Észak- és Dél-Amerikából. Az ifjúság számára írta *Pajeken* J. Frigyes. Budapest. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-társulat kiadása. 1897. Ára 2 frt 40 kr.

Ha azon négy *elbeszélésnek*, melyet *Pajeken* J. Frigyes «A mesztiz és még három elbeszélés» cím alatt látott jónak közre bocsátani, *leírás* volt a célja, akkor *Pajeken* úr feladatát majdnem megoldotta. Ha azonban nem így áll a dolog, akkor kár volt P. J. F.-nek ezen négy elbeszélés anyagáért oly nagyon messzi fáradnia.

E kétséges sikernek oka pedig mindenesetre az, hogy szerző a valóban kitűnő leírásokat, gyenge szerkezetű, rosszul és naivul szőtt mesékkel igyekszik élvezhetetlenekké tenni; s a szó szoros értelmében erőlködik az igazi helyekről az olvasónak figyelmét rémes, néha rémtelen meséjével elterelni; a mi azonban, szerencséjére az írónak s olvasónak, csak igen ritkán sikerül.

Első elbeszélése: «A mesztiz» állításomra igen megdöbbenően tökéletes példa. A mese szerkezetét a műnek három fejezete mutatja; az első fejezet szól ugyanis «A garázda fiúról», mint a hogy az a jó-

hiszemű ifjúsági iratokhoz illik. A második fejezet a «Lakolás» címe alatt mondja el mindazokat a kifogástalan pontossággal bekövetkező bűnhődéseket, a melyek régebbi ABC-ink első meséjétől kezdve, fel és el egészen «A mesztiz»-ig ott vannak, kérlelhetetlenül megjelennek egyaránt mindenikben, hogy lakoltatnák: «A szófogatlan gyermeket», «Az engedetlen gyermeket», «A rakoncátlan gyermeket» s általában mindenféle rossz gyermeket, a címek szerint való gonoszágaikért.

Es csodálatos, hogy a példák nem fogynak, a gyermekek nem javulnak!

Pedig kiszámíthatlan haszna volna e változásoknak: megszűnnének «A mesztiz»-ek és a többi efajta «elbeszélések».

Hát vajjon a szóban lévő elbeszélés harmadik fejezete miről szól? Istenem! Hát csak nem szólhat egyébről: mint a hősnek: «Új élet»-éről?

Soha hitangabb kölyökről nem olvastam még, mint a milyen P. J. E.-nek Antóniója, ki manateri-bőrből való korbácsával félholtra veri a mesztiz Pedrót; ki con amore keveri a puskaport donna Rosaura tűzhelyének paraszai közé és ez Istentől elrugaskodott szörnyeteg az «Új élet» épületes fejezetében a világ legszelídebb bárányává változik, a kinek legnagyobb öröme az, ha a fentebbi s elképzelhetetlenül nemes Pedrót, keblére ölelheti.

Az igaz, hogy Pajeken J. F. a «Lakolás» címe alatt irgalmatlanul «megdolgozza» Antóniónkát: holtra veretvén, éheztetvén és kínoztatván a ficzkót úgy, hogy belőle csakis a már leírt példány kerekedhetett ki.

No! sok bűne van Antónió úrnak, de a legnagyobb mégis csak az, hogy conventionális meséjével erőszakosan el akarja hárítani, kergetni az ifjú olvasó lelkét, figyelmét arról az igen szép, de mindenek felett tanulságos és a délamerikai őserdőket mesterien jellemző *leírásokról*, a melyek az *elbeszélésnek* kétségtelenül legértékesebb részei.

Nem sok különbséggel ilyen fajtájú a többi három elbeszélés is. Ezek után pedig önkéntelenül és nem az a kérdés merül-e fel, hogy vajjon az író, a ki tudvalevőleg Észak- és Dél-Amerikának egyaránt alapos ismerője, miért ír efajta elbeszéléseket, mikor ezekhez nem ért s miért nem ír leírásokat, a mikor e műfajnak olyan szakavatott mestere? Talán azt hiszi, hogy az út- vagy általában földrajzi leírások kevésbé tanulságosak, mint az elbeszélések? Talán azt hiszi, hogy amazok kitűnő szerkesztés mellett sem érnek annyit, mint emezek gyenge és silány tákolásban? Nem hiszem, hogy P. J. F. ezeket hinné, mert hiszen a dolgok éppen megfordítva állanak!

Rossz néven veszem tőle továbbá, hogy előszavában adott programját nem tartja meg; ott ugyanis szóról-szóra ezeket ígéri: «Dél-Amerikában elvezetlek egy nagy kereskedő-városba, a természetből oly gazdagon megáldott és mégis annyira szerencsétlen amaz országok egyikébe, melyek az örökös forradalmak miatt soha sem tudnak igazán felvirágozni. Megismerkedtek a folyam-óriással, az Orinokóval, a partjain elterülő őserdővel s mindazzal — emberrel, állattal, — a mi az őserdőkben él; aztán kivezetlek a «Savaná»-hoz (fűves mezőségre) és bemutatom lakosai életét és szokásait. Észak-Amerikában végig ván-

doroltok velem New-York világvárosán, aztán a még kevésbé mívelt nyugatra, egy farmra, úgyszintén egy tengerparti halászfaluba!»

Hát nem leírás van itt mindenütt ígérve? És vajjon azon feltevés nem lenézése az ifjúságnak, hogy őt csakis mesével lehet elcsalogatni ez érdekfeszítően szép és fenséges vidékekre, a hol a természet őserőin még mindig megtörik az emberi ügyesség, furfang, szükség! De bizony lenézése!

Ezekről a vidékekről tehát máskor leíró ifjúsági iratokat kérünk! Elbeszélő van itt, a vén Európában annyi, hogy hajószámra küldhetnénk az ottani vadcsemetéknek, azoknak legalább már még se árthanának.

E. F. S.

L a p s z e m l e.

Magyar Gyógypaedagogia.¹ Ahogy ezelőtt két évvel a langensalza «Kinderfehler» első száma kezünkbe került, irigység fogott el a németek fejlett paedagogiai ügye és szakirodalma iránt és sajnálattal gondoltunk a mi viszonyainkra, a melyek még nem értek meg eléggé ilyenmű szakfolyóiratok befogadására és fentartására. Annál örvendesebb meglepetést okozott nekünk ez év január havában a «Magyar Gyógypaedagogia» megjelenése, a mely kézzelfoghatóan czáfolta meg feltevésünket. A Magyar Gyógypaedagogiának azóta már 2. füzetje is megjelent. Mindakét füzet tartalmassága, magas színvonala élénken bizonyítja, hogy a fogyatékos érzékűek nevelés- és tanításügye hazánkban az utóbbi években rohamosan halad előre. Örömmel látjuk a füzetekből, hogy a paedagogiai irodalom azon parlag mezejének, a melyet a Magyar Gyógypaedagogia birtokba vett, hazánkban szakavatott művelői vannak.

A Magyar Gyógypaedagogia közöl szakszerű cikkeket a fogyatékosok oktatásügyéről (dr. Nárai Szabó Sándor), a siketnéma-iskolai és elemi iskolai oktatás közötti különbségről (Bihary Károly), a vakok térbeli tájékozódási képességéről (Mihalik Lajos), a beszéd hibáiról, (Preyer művéből), az írás szerepéről a siketnémák oktatásánál (Göpfert után), a gyenge látásúak iskoláztatásáról (dr. Goldzieher Vilmos); továbbá általános paedagogiai cikkeket: számvető készülék (Bihary Károlytól), a fegyelem (Borbély Sándortól); bő hazai és külföldi szakirodalmi szemlét; ismerteti a hazai és külföldi intézeteket.

Nincs terünk ez érdekes és becses cikkek tartalmának ismertetésére; ezért csupán azon általános benyomásunkról számolunk be, hogy a Magyar Gyógypaedagogia a külföldi vívmányok és szakirodalmi termékek reprodukálására helyezi a főszólyt, a mit a mi fejletlen viszonyaink között természetesen, sőt szükségesnek találunk. Azonban kíváncsú volna legalább az, hogy szerkesztő magyarosabb címet

¹ A siketnémák, vakok, hülyék és gyengeelméjűek, dadogók és hebegők oktatásával, valamint általában gyógyneveléssel foglalkozók szakközlönye. Felelős szerkesztő és kiadó: *Roboz József*. I. és II. füzet. Megjelenik évenként 6 füzetben. Vács, süketnémák intézete. Előfizetési ára egész évre 8 kor.

találjon a nagyon is németes zamatú «Gyógypaedagógiá»-nál. Egyébiránt fő a tartalom és ma már minden paedagogusnak tudomást kell szereznie azokról a kutatásokról, a melyekről a M. Gyógypaedagogia számol be; ezért első sorban tanítóképző-intézeteink, mint par excellence paedagogiai intézetek, nem nélkülözhetik a M. Gyógypaedagógiát.

Most még csupán a M. Gy.-nak egy minket érintő cikkéről kell megemlékeznünk. Címe: *«A beszédhibák és tanítóképző-intézeteink.»* Cikkíró kifejti, hogy a dadogásról, hebegésről és selypítésről a beszédgyógyintézetekben egyáltalában nem lehet a gyermekeket oly sikerrel leszoktatni (? Szerk.), mint az elemi iskolában, az iskolai disciplina nevelő hatása alatt; de főképen nem lehet a 10—12 éves koron túl oly eredménnyel gyógyítani a beszédhibákat, mint az elemi iskolai oktatás idejére eső korban.¹ Kiszámítja, hogy a 2 millió tanköteles korú gyermek közül 31 ezer szenved beszédhibában. Az ijesztően nagy számú beszéd fogyatékosok helyzetében lényeges javulás csak úgy volna remélhető, ha a tanítóképző-intézetekben a tanítónövendékek legalább némi elméleti és gyakorlati utmutatást nyerhetnének arra nézve, hogyan előzzék meg és esetleg hogyan gyógyítsák is a beszédhibákat majdan az elemi iskolában az írva-olvasási előgyakorlatok, valamint az olvasás oktatása kapcsán. A baj forrásának azt tartja, hogy a legtöbb tanítóképző-intézetünkben ez idő szerint nincsenek oly tanerők, a kik e téren teljesen otthonosak volnának. A tanítóképzők neveléstani oktatóinak volna a feladata, hogy a tanítónövendékeket lehetőleg gyakorlati úton tanítsák meg a beszédhibák kezelésére. Végül felhívja a hazai tanítóképző-intézetek figyelmét a siketnémák váci országos intézetében július és augusztus hónapokban tartandó dadogók és hebegők oktatására képesítő tanfolyamra. A tanfolyam hat hétig tart; a résztvevők az intézetben kellő ellátásban részesülnének s számukra pénzbeli segély is volna ki-eszközlendő.

Néptanítók Lapja. Ezen lap 19. számában (május 12.) Főzsa Mihály cikkezik a következő címen: *«Főző-iskola tanítónő- és óvónőképző-intézeteinkben.»* Kiindul abból, hogy leányaink 6-tól a 18 éves korig járnak iskolába; s az iskolai teendők mellett, saját hibájukon kívül, elhanyagolják a házi teendőket. Egy 19 éves — s nem éppen jómódú — leány nem tud főzni! A tanítóképzők mellett van köztartás, tehát konyha is: tanuljanak ott főzni a növendékek. Cikkíró a következőt ajánlja: a háztartás körébe vágó összes anyagot a tanterv keretében két részre lehetne osztani, az elméleti részt a III-ik, a gyakorlati részt a IV. osztály növendékei tanulnák. A IV. osztályos növendékek pedig az egyes intézetek népességi, helyi és felszerelési viszonyaira tekintettel 2-3-4-esével beosztandók lennének az inernatusi konyhára, naponkénti vagy 2 naponkénti váltakozással a szakácsnő mellé. (!) Ez a terv, cikkíró szerint, magával vonja, hogy óvónő- és tanítónőképző-

¹ Ezen állításával ellentétben látszik lenni szerzőnek egy másik megjegyzése, mely szerint: mindaddig, míg a népiskola a beszédhibákban szenvedő tanulóin akár külön tanfolyamok, akár külön órák rendszere szerint segíteni nem tud, — nem felel meg teljesen feladatának.

intézeteink mindenikében szakavatott, képzett és a társadalmi műveltségnek bizonyos fokával bíró szakácsnók alkalmaztassanak és pedig lehetőleg állandóan. — Elfogadjuk a főző-iskola eszméjét, de a kivitelben nem értünk egyet a cikkíró úrral. Nem a IV-ed, hanem a II. és III. évesek végeznék a főzés-gyakorlatokat s nem a szakácsné, hanem az intézeti gazdasszony mellé beosztva. A felszolgálat a legtöbb intézetben ma is magok a növendékek végzik.

EGYESÜLETI ÉLET.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának 1898. évi május hó 2-án tartott gyűlésén.

Jelen voltak: *Dr. Kovács János* elnöklete alatt *Péterfy Sándor*, *Nagy László* szerkesztő, *Komáromy Lajos* pénztáros, *Sztankó Béla* főtitkár, *Groó Vilmos*, *Radó Vilmos*, *Miklós Gergely*, *György Aladár*.

1. Tárgyaltatik a tanítóképzés szervezetére vonatkozó javaslatnak *«Felügyelet»* című fejezete. Ezzel együtt a terjedelmes javaslat tárgyalása teljesen befejeztetett. Ezen alkalomból a választmány őszinte köszönetét fejezi ki *Nagy László* előadónak azon nagy buzgalmaért, melylyel tisztét teljesítette. A választmány köszönetét fejezi ki továbbá *Dr. Kovács János* elnöknek is, ki az idevonatkozó tárgyalásokat nagy tapintattal vezette. Elnök végre a választmánynak mond köszönetet azon buzgalomért, melylyel az utóbbi időben oly sűrű gyűléseket látogatni s a tárgyalásokban részt venni szíves volt.

2. A kész javaslatok szövegének revízióális szempontból való áttekintésére *Nagy László*, *Radó Vilmos* és *Sztankó Béla* tagtársak kéretnek fel. Az előadókról az elnökség fog gondoskodni.

3. Főtitkár jelenti, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1817. számú leiratában megbízta az Egyesületet, hogy a párisi kiállításra a tanítóképzők részéről beküldendő kiállítási tárgyak összeállítását eszközölje. — A választmány örömmel tesz eleget a magas minisztérium megbízatásának s a kiállításra beküldendő tárgyak költségeinek megállapítására bizottságot küld ki, melynek tagjaiul *Dr. Kovács János*, *Miklós Gergely* és *Sztankó Béla* tagtársakat kéri fel.

4. A közgyűlés megtartásának határnapjául véglegesen *f. évi július hó 3., 4. és 5. napjai* tűzettek ki.

K. m. f.

Farkas Sándor
jegyző.

OKIRATTÁR.

A kisdédóvónók felvétele a tanítónőképzőkbe.

— A vallás- és közoktatásügyi miniszter 26,154. sz. rendelete. —

A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter az 1898. évi 26,154. szám alatt az alant következő rendeletet adta ki a képesített óvónőknek a tanítónőképző-intézet III. osztályába való felvételéhez kötött felvételi vizsgálata tárgyában.

Mult évi április hó 10 én 21,735. szám alatt kelt rendeletemmel megengedtem, hogy képesített, de szolgálatba nem lépett kisdédóvónók, ha életkoruk 18. évét még túl nem haladták, a tanítónőképző-intézet III. osztályába rendes tanulóknak felvétessenek.

Mínthogy azonban a kétféle képző-intézet tantervei sok tekintetben eltérnek egymástól: az osztály-tanítás normális menetének biztosítása kívánatossá teszi, hogy az ily óvónók az I. és II. évfolyam tantárgy-különbözetéből vizsgálatra köteleztessenek, s csak ennek sikeres megállása után legyenek a tanítónőképző-intézetbe felvehetők.

Tudomás és további eljárás végett értesítem azért a királyi tanfelügyelőséget, hogy az 1898/9. tanévtől kezdve az óvónőknek tanítónőképző-intézetekbe leendő felvételét csak az alább felsorolt tanterv-különbözetből sikerrel teendő felvételi vizsgálat alapján engedem meg.

Tantervkülönbözet az óvó- és tanítónőképző-intézet I. és II. évfolyama között.

I. Neveléstan.

I. oszt. Lélektan. Előismeretek. A lelki életről általában. Az idegrendszer. Az idegalkat. Az egyéni természet. A szervezet mulékony hatásának eredményei. A lelki jelenségek főbb csoportjai. Az érzetek. Az érzetek ereje. Az érzetek minősége. Szemlélés. Figyelem. A képzetek. Az emlékezés. A képzelődés. Tudat. Öntudat. Gondolkodás. Az értelem. A fogalom s alkotásának módja. A fogalom tartalma és terjedelme. A meghatározás. A fogalom terjedelmének feltüntetése. A felosztás. Az osztályozás. Az ítézés. Az ítéletek fajai. Az ítézés törvényei. A következtetés. A következtetés nemei és fajai. A bizonyítás. Az ész. Összefoglalás.

Az érzelem. Az érzelem fogalma. Az érzelemnek becse s viszonya a lélek többi működéséhez. Az érzelmek jellegök szerint. Az érzelmek tartama, ereje. Az érzelmek az ember viszonyai szerint. Egyéni érzelmek. Az alaki érzelmek. Anyagi érzelmek. Társadalmi érzelmek. A vallási érzelem. A kedély. Összefoglalás.

Az akarat működéseiről általában: Ösztön. Vágy. Hajlam és szenvedély. Az akarat keletkezése. A jellem. A jellem és erkölcsi jellem meghatározása, fejlődése. Összefoglalás.

II. oszt. Módszertan. A népiskola kifejlődése, feladata és helyzete

Magyarországban. A népiskolai tanulmányok s azoknak kölcsönös egymásra vonatkoztatása.

Tanterv. Órarend. A tanítás alakja. Fő- és melléktanalakok. A tanítás elvei. A tanítás eszközei. Az iskolai fegyelem. A népiskola-tanító. Az egyes tantárgyak módszertana:

A szemléleti oktatás vagy beszéd- és értelemgyakorlat története és módszere.

Az olvasás és írás tanításának története és módszere.

A nyelvtanítás története és módszere.

A földrajz tanításának története és módszere.

A történelem tanításának története és módszere.

Az alkotmánytan tanításának története és módszere.

A számtantanítás története és módszere.

A mértan tanításának története és módszere.

A természeti tudományok tanításának története és módszere.

A rajz-, ének-, tornaszat- és munkatanítás története és módszere.

II. Földrajz.

II. oszt. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália fizikai és politikai földrajza összevetve és a történelem, valamint az általános műveltség számára, értékesítve azt utaztató módszer alkalmazásával. Vázlatos és teljes térképek rajzolása. Földrajzi egységek vázolása a tanítási órán.

A természeti földrajz folyamán a szükséges geológiai ismeretek közlése; a kontinensek, vizek és a levegő, valamint a légköri tünetek ismertetése; a föld terményei és lakói általában; az emberi művelődés fokozatai, a nyelv és vallás, végre a különféle államformák.

A csillagászati rész lehető gyakorlati tárgyalása: a föld alakja és nagysága; tájékozódás a földön és a csillagos égen; a föld zónái, az évnapszakok stb. A világegyetem ismertetése. Az állócsillagok és bolygók ismertetése a szabadban évszakonként. A La Place-theoria, Bode és Titius törvénye stb.

III. Számtan.

I. oszt. A tizesrendszer. A négy alpművelet *a)* egész számokkal, *b)* közös és tizedes törtekkel. A közös törteknek átváltoztatása tizedesekké. A számok oszthatósága. A legnagyobb közös osztó, legkisebb közös többszörös kikeresése. A négy alpműveletet illető számtani igazságok.

II. oszt. Arányok és aránylatok. Hármass feladatok: *a)* egyszerűek, *b)* összetettek. Egyszerű kamatszámítás. Százalékszámítás: *a)* az adásvévnél a nyereség vagy veszteség százalék szerinti kiszámítása; *b)* rabatt; *c)* brutto, tara, netto; *d)* disconto; *e)* ágio; *f)* biztosítási díj.

IV. Mértan.

II. oszt. A test, lap, vonal, pont fogalma. Két vonalnak egymás iránti helyzete. Vonalak mérése. A szögek keletkezése, nevei és nagyságuknak meghatározása. A háromszögű idomok szerkesztése, kiválóbb tulajdonaik ismertetése. A négy- és sokszögű idomok. A kör.

V. Német nyelv.

I. oszt. Egyszerű és bővített mondatokat fordítanak és élő szóval alkotnak s megtanulják az ezek megértésére szükséges nyelvtani alakokat és szókötési szabályokat.

II. oszt. A bővített és összetett mondatok szó- és írásbeli szerkesztésével és azok fordításával gyakorolják magukat, megtanulván egyszerűsmind és folytatólag az ezek alkotására szükséges nyelvtani alakokat. Így átmennek könnyebb olvasmányok fordítására.

VI. Zenetan

I. oszt. Az alaphangoknak más hangnembe való áttétele.

II. oszt. Kemény és lágy hanglétrák. Az énektanítás módszere.

VII. Szépirás.

I. oszt. Ütenyírás: A magyar és német folyóírás módszeresen tanítva.

II. oszt. A díszírás közönségesebb nemei.

VIII. Női kézimunka.

I. oszt. Mindennemű kötés, horgolás, csomózás, öltések különféle nemei.

II. oszt. Mindennemű hurkolás, fehérhímzés, beszövés, foltozás.

Budapesten, 1898. évi május hó 2-án.

VEGYESEK.

Közgyűlésünk napirendjét a választmány több vidéki tanító- és tanítónőképző-intézet testülete véleményének meghallgatása után a következőleg állapította meg:

Július 3-án: előértekezlet;

4-én és 5-én: közgyűlés.

A közgyűlés tárgyai lesznek:

1. *Dr. Kiss Áron* emlékbeszéde Brassai Sámuelről;

2. *Péterfy Sándor* emlékbeszéde Szathmáry Györgyről.

3. A tanítóképzés szervezete, a mely a következő tételre osztva fog tárgyalatni:

a) felvétel;

b) tanulmányi ügyek;

c) tanári testület és igazgatás;

d) fizetés- és nyugdíjügy;

e) fegyelmi ügyek;

f) felügyelet;

g) a tanítóképesítés, tanárképzés és képesítés (a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus határozatai).

Mindenik tételnek külön előadója lesz.

4. Jelentések. Választás.

5. Indítványok. A róm. kath. tanítóképző-tanárok nyugdíja. Előadó *Herschl János*.

A t. tagtársak a közgyűlésről részletes tudósítást a Magyar Tanítóképző júniusi füzetéből fognak nyerni, a mely a közgyűlés előtt fog megjelenni.

Az új középiskolai tanterv. A vallás- és közoktatásügyi miniszter nyilvánosságra bocsátotta a Közoktatási Tanácsnak az új középiskolai tantervre vonatkozó munkáját. Az új tanterv három szempont szerint készült, ú. m. a nemzeti elem erősebb kidomborítása, a túlterhelés megszüntetése és a görög-pótló tanfolyam helyesebb berendezése szempontjából. A nemzeti elem kidomborítását az által kívánják elérni, hogy a magyar irodalomtörténet tanítását két évre osztják fel, ú. m. a VII. és VIII. osztályra; a magyar történelem az V-iket kivéve, mind a 8 osztályban szerepel, sőt a VI. és VII. osztály *világtörténeti anyagának középpontjává a magyar történelmet teszik*. A földrajzi oktatás is főleg Magyarországra szorítkozik. — A túlterhelés csökkentését nem az órák számának, hanem bizonyos tantárgyakból, mint a latinból, a modern nyelvekből, a természettanból és matematikából a cél alábbi szállításával akarják elérni. — A görög pótló tanfolyamot az 1890. törvény keretében úgy kívánják javítani, hogy a görög-pótló ábrázoló mértant egészen mellőzik és szabadkézi rajzzal pótolják. — Egyúttal kívánja a Tanács az 1890 : XXX. t.-cz. módosítását is. A Tanács javaslata szerint háromféle középiskolai typus lenne, ú. m. 1. latin nyelv göröggel, 2. latin nyelv francziával és 3. latin nyelv a természettudományok egyik ágával és rajzzal. Ezen javaslat keresztültvitelének következménye a *rediskola megszünése* lenne.

Mint figyelemre méltó újítást, megemlíjtük még, hogy a javaslat szerint a magyar nyelv rendszere taníttatnék a felsőbb osztályokban is, és pedig a VII. osztályban az irodalomtörténettel kapcsolatban. A földrajz az alsóbb osztályokban önállóan, de a felsőbbekben (VII.) a történelemmel kapcsolatban fordul elő; s állana Magyarország politikai, *közgazdasági* és műveltségi állapotainak ismertetéséből. A modern nyelvek czéljául a nyelvtani ismeret helyett az *írásbeli és szóbeli gyakorlottságot tűzik ki*.

Nevezetes az is, hogy az új javaslat a régi gimnáziumi tantervnél jobban meghajol a természettudományok uralkodó irányzata előtt. Az eddig elhanyagolt kémiaának a gimnáziumban külön helyet juttat. A természettajzot függetleníti a földrajztól. A javaslat azonban a reáltárgyak oktatását nem elméleti, hanem *gyakorlati irányban* kívánja fejleszteni; pl. szerinte a *matematika ezentúl a fizikai törvényeknek nem levezetésére, hanem csak kifejezésére alkalmazandó*. A számtani tanításnál a *számolásbeli ügyesség gyakorlására* fordítandó a főgond s a matematikai tananyag általában redukálendő. A rajzoló- és ábrázoló geometria elmélete és anyaga szintén lejjebb szállítandó s a súly a *látás és megfigyelő tehetőség* fejlesztésére helyezendő.

Ezen ismertetés után még csupán annak konstatálására szorítkozunk, hogy több methodikai elv, a mely az új tanítóképző-intézeti tantervben ez előtt néhány évvel kifejezésre jutott, érvényesült a Tanács középiskolai tantervjavaslatában is. A mi főleg a *nemzeti és paedagogiai* irányt illeti, *közeledést látunk a Tanács javaslata szerint a középiskolák felső osztályai és a tanítóképzők tanítási anyaga és szempontjai között*.

Vincze Alajos. Samassa József dr., egri érsek, Vincze Alajos egri érsek. róm. kath. tanítóképző-intézeti igazgatót kápolnai plébánossá nevezte ki s egyúttal sokoldalú munkálkodásáért főpásztori elismerését nyilvánította. Ez alkalomból a «Hevesmegyei Tanügy» a következőleg ír róla:

«Ez a kinevezés és elismerés 30 évi tanári pályájának jólkiérdemelt jutalmazása. Az egri róm. kath. tanítóképző-intézet 50 éves multjából 30 év Vincze Alajos működési körébe esik. Hogy mit tett ő a lefolyt emberöltő alatt a kath. tanítóképzés terén, azt jól tudják mindazok, kik az egri tanítóképző beléletét ismerik s az a tekintélyes gárda, mely a lezajlott három évtized alatt az ő bölcs vezetése és odaadó munkássága által nyerte kiképzését. Növendékeinek nem csak tanára, hanem szerető atyja is volt. Leírhatatlan az a vonzalom és szeretet, melylyel növendékei és volt tanítványai őt körülveszik. 1893. június 26-án, midőn tanári pályájának 25. évfordulóját ünnepelte, olyan megnyilatkozása történt a tanítványi vonzalomnak és szeretetnek, a melyre alig van példa a tanári jubileumok történetében. Őszbecsavarodó apák s pályájuk kezdetén álló fiak, — mind az ő tanítványai — könnyező szemekkel, hálatelt szívvel siettek Egerbe, messze földről, hogy leróják az emlékezés, a hála és szeretet adóját a ritkajellemű tanár felszázados jubileumán. Azóta ismét 5 év mult el s ez az 5 év ismét gyarapítá az ő soha el nem évülő érdemeit.»

«Vincze Alajos mint tanár az igazi vallásosság és kötelességtudásnak mintaképe volt. Mint ember és pap lelkiismeretes, munkás s oly jellemiszta, hogy megérdemli, ha a tanítóság kalapleemelve int istenhozzádot feléje most, midőn áldásos működése terét, a tanítóképző-intézet kathedráját elhagyja. És ez a legkevesebb, a mivel meghálálhatjuk azt a 30 éves ügybuzgó fáradozást, melylyel Vincze Alajos a magyar kath. tanítóképzés ügyét felvirágozni segítette.»

A debreczeni ref. tanítóképző új világlátásban. Bizonyos elfogultság tartotta fogva a tanügyi társadalom egy jó részét, épen úgy a közoktatási közegeket is, a felekezeti tanítóképzők képesítő erejére nézve. S a balázsfalvi, karánsebesi, egri primási felekezeti képzők, no meg egynehányról szerte a hazában szállingózó kedvezőtlen hírek miatt rányomták a szegyenbélyeget az összes felekezeti képzőkre. Az állami képzőben végzett tanítók is bizonyos fölényt kívántak gyakorolni felekezeti képzőben képesített kartársaik felett, tisztán és kiválólag azon oknál fogva, hogy jó képesítést az államin kívül más képző nem is nyújthat. S ezt a felfogást még erősíteni volt hivatva az a jó adag felületességgel kimondott közoktatási kormányi ítélet, mely valószínűleg az itt-ott szerzett gyenge tapasztalat alapján, általánosan pálczát tört a felekezeti képzők kellő színvonalon megállhatása felett. A pálczatörésre sok esetben lehet is, van is ok, de nem minden esetben. Mi a tanügyi kormány és társadalom általános ereje alól már rég, úgyszólván eleitől fogva kivontuk a debreczeni református tanítóképzőt. Különb en állítás igazolására hadd jöjjön maga a miniszter, ki múlt hó márczius 28-án arról értesítette a tisztántuli egyházkerület püspökét, hogy «a debreczeni tanítóképződe múlt évi évrő jelentéséből» és «Értesítőből» arról szerzett meggyőződést, hogy a nevezett intézet nemcsak hogy megfelel a törvény követelményeinek, hanem gondos vezetésével, tanári testületének rendezettségével, azok kedvező anyagi javadalmazásával s a tanítás céljaira szolgáló segédeszközeinek bővségével a fokozott várakozást is kielégíti.

(Tanítók Lapja.)

A tanítóképző-tanárok előléptetése. A hozzánk érkező számos kérdés-ködére tudatjuk, hogy a tanítóképző-tanárok előléptetésének publikálása már csak napok kérdése. Mi, tanítóképző-tanárok, egy cseppet sem vagyunk elkesyeltetve; edzett türelemmel várjuk, mikor fordítja felénk is a miniszter úr a «bőség szaruját.» Várunk és reménylünk.